

Lietuvos opozicijos Astravo atominei elektrinei (de)legitimacija per Tarptautin# atomin#s energijos agentūr#

Juozaitis, Justinas

Lietuvos opozicijos Astravo atominei elektrinei (de)legitimacija per Tarptautin# atomin#s energijos agentūr#

Politologija, vol. 100, núm. 4, 2020

Vilniaus Universitetas, Lituania

Disponible en: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=694874467004>

DOI: <https://doi.org/10.15388/Polit.2020.100.4>

Esta obra está bajo una Licencia Creative Commons Atribución 4.0 Internacional.

Lietuvos opozicijos Astravo atominėi elektrinei (de)legitimacija per Tarptautinę atominės energijos agentūrą

The (De)Legitimation of Lithuanian Opposition to Ostrovets Nuclear Power Plant through the International Atomic Energy Agency

Justinas Juozaitis justinas.juozaitis@lka.lt
Generolo Jono Žemaičio Lietuvos, Lithuania

Politologija, vol. 100, núm. 4, 2020

Vilniaus Universitetas, Lithuania

Recepción: 16 Enero 2020

Aprobación: 26 Abril 2021

DOI: <https://doi.org/10.15388/Polit.2020.100.4>

Redalyc: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=694874467004>

Summary: Tarptautinė atominės energijos agentūra (TATENA) Lietuvos užsienio politikos diskurse yra pateikiama kaip didžiausią autoritetą branduolinės saugos srityje turinti organizacija, galinti objektyviai įvertinti Astravo atominės elektrinės (AE) atitiktį tarptautiniams branduolinės saugos standartams. TATENA taip pat yra viena iš svarbiausių tarptautinių institucijų, kurių padedama Lietuva siekė atskleisti Astravo AE trūkumus ir šitaip legitimuoti kritišką poziciją jos atžvilgiu. Atsižvelgiant į organizacijos reikšmę Lietuvos užsienio politikoje, straipsnis nagrinėja TATENA formuojamą viešąjį diskursą apie branduolinę energetiką Baltarusijoje ir siekia įvertinti organizacijos vaidmenį legitimuojant Lietuvos pasipriešinimą Astravo AE. Išanalizavus TATENA atitikties vertinimo ataskaitas, jos vadovų pasisakymus ir oficialius organizacijos pranešimus spaudai apie Baltarusiją 2007–2020 m., daroma išvada, kad TATENA formavo Baltarusijai palankų ir daugeliu atvejų Lietuvos oficialiai pozicijai tiesiogiai prieštaravusį viešąjį diskursą. Taigi TATENA legitimavo ne Lietuvos pasipriešinimą Astravo AE statyboms, o branduolinės energetikos plėtrą Baltarusijoje.

Keywords: Tarptautinė atominės energijos agentūra, branduolinė sauga, Astravo AE, legitimumas, legitimacija.

Abstract: Lithuanian foreign policy perceives the International Atomic Energy Agency (IAEA) as an organization with the most significant authority in nuclear safety, capable of objectively assessing the Ostrovets NPP's compliance with international nuclear safety standards. Simultaneously, the IAEA is one of the most important international institutions through which Lithuania sought to reveal the shortcomings of the Ostrovets NPP while attempting to legitimize its critical position towards the power plant. Given the relevance of IAEA in Lithuanian foreign policy, the article examines IAEA's public discourse on nuclear energy in Belarus. It aims to assess its role in the process of legitimizing Lithuania's opposition to Ostrovets NPP. After analyzing the IAEA's leadership statements, the official press releases and the reports published by the peer-review missions during 2007–2020, the paper concludes that the IAEA formed a public discourse that exclusively favoured Belarus and significantly contradicted Lithuania's official position. In this way, the IAEA did not legitimize Lithuania's foreign policy towards Ostrovets NPP. On the contrary, the organization supported nuclear energy development in Belarus.

Keywords: International atomic energy agency, nuclear safety, Ostrovets NPP, legitimacy, legitimation.

Ivadas

2020 m. lapkričio 3 d. Lietuvos elektros perdavimo sistemos operatorius „Litgrid“ užfiksavo elektros gamybą pirmajame Astravo atominės elektrinės (AE) bloke ir sustabdė elektros prekybą per Lietuvos–Baltarusijos elektros linijas. Nors Lietuvai ir nepavyko užkirsti kelio pirmojo reaktoriaus paleidimui, XVIII Lietuvos Respublikos Vyriausybė neketina keisti esminių užsienio politikos principų dėl Astravo AE. Kaip teigiama naujosios Vyriausybės programoje, Lietuva ir toliau laikysis pozicijos, kad „Astravo branduolinė jėgainė negali būti eksploatuojama, nes yra nesaugi“¹. Tad branduolinė sauga išliks tiek pamatiniu Lietuvos oficialios pozicijos ramsčiu, tiek esminiu teisiniu kriterijumi, pateisinančiu negatyvių poveikio priemonių naudojimą Baltarusijos atžvilgiu.

Siekdama tarptautiniu mastu atskleisti Astravo AE trūkumus ir taip legitimuoti pasipriešinimą jos statyboms, Lietuva išnaudojo savo narystę tarptautinėse organizacijose ir veikė naudodama įvairius politinius, teisinius ir ekspertinius įrankius. Nuo 2010 m. iki pat XVII Vyriausybės kadencijos pabaigos TATENA užėmė svarbią vietą įgyvendinant Lietuvos užsienio politiką dėl Astravo AE. Lietuvos atstovų pasisakymuose TATENA buvo pateikiama kaip nešališka branduolinės energetikos ekspertė, kurios vykdomas atominių elektrinių atitikties tarptautiniams branduolinės saugos standartams vertinimas gali parodyti objektyvų jų saugos lygį. Atsižvelgdama į tai, Lietuva reikalavo, kad Baltarusija įgyvendintų TATENA branduolinės saugos standartus ir pasinaudotų jos atitikties vertinimo sistema.

TATENA branduolinės saugos standartai ir atitikties vertinimas Lietuvos oficialiuose pareiškimuose buvo pateikiami kaip kritiką Astravo AE pagrindžiantys argumentai. Pavyzdžiui, Lietuva teigė, kad Baltarusija vengia įgyvendinti TATENA saugos standartus² ar juos pažeidžia³, ribotai bendradarbiauja su TATENA ekspertais, suvaržo jos atitikties vertinimo misijų mandatą⁴ ir nesilaiko kitų TATENA narėms priimtinių normų⁵. Taigi TATENA vaidmenį Lietuvos užsienio politikoje pagrįstai galima sieti su bandymais į tarptautinį lygmenį iškelti Astravo AE trūkumus ir šitaip legitimuoti Lietuvos pasipriešinimą šios branduolinės jėgainės statybai ir eksploatacijai.

Politikos legitimumas plačiąja prasme yra suprantamas kaip socialinių veikėjų požiūris, kad politiniai sprendimai yra priimtini tam tikroje socialiai sukonstruotoje vertybių sistemoje, o legitimacija – kaip procesas, kurio metu politikos formuotojai siekia jos priimtimumo nacionaliniu, regioniniu arba tarptautiniu lygmeniu. Turint omenyje diskursyvinį legitimacijos pobūdį, straipsnis nagrinėja TATENA formuojamą viešąjį diskursą apie branduolinę energetiką Baltarusijoje (objektas) ir siekia įvertinti jos reikšmę Lietuvos pasipriešinimo Astravo AE projektui legitimacijos procese (tikslas). Taip pat keliamas klausimas, ar Lietuvos pasipriešinimo Astravo AE statyboms legitimavimas naudojantis TATENA branduolinės saugos priežiūros įrankiais buvo sėkmingas?

Atsakymas į šį klausimą formuluojamas pasitelkiant kokybinę turinio analizę. Ieškant teigiamos (legitimuojančios) arba neigiamos (delegitimuojančios) informacijos apie Baltarusijos branduolinės energetikos programą, nagrinėjami TATENA generalinių direktorių pasisakymai, jos atitiktis branduolinės saugos standartams vertinimo misijų ataskaitos ir pranešimai spaudai. Atitinkamai TATENA formuojamas viešasis diskursas apie branduolinę energetiką Baltarusijoje yra palyginamas su Lietuvos užsienio politikos diskursu, o tai leidžia objektyviai identifikuoti sutapimus ir prieštaravimus tarp Lietuvos ir TATENA skleidžiamos informacijos. Nors Lietuvos užsienio politika dėl Astravo AE susilaukia nemažai dėmesio tiek nacionalinėje, tiek tarptautinėje mokslinėje literatūroje, TATENA vaidmuo Lietuvos užsienio politikoje plačiąja prasme ir konkrečiai dėl Astravo AE yra nagrinėtas tik epizodiškai⁶, todėl toks tyrimas neišvengiamai papildė šiuose tematinuose laukuose atliktus tyrimus.

Straipsnį sudaro trys dalys. Pirmojoje dalyje apibrėžiamos legitimumo ir legitimacijos sąvokos ir pristatoma tarptautinių organizacijų kaip nacionalinio lygmens politinius sprendimus legitimuojančių arba delegitimuojančių veikėjų samprata. Antrojoje straipsnio dalyje glaustai aptariami esminiai Lietuvos užsienio politikos dėl Astravo AE bruožai (tikslas, jo įgyvendinimo būdai ir priemonės) ir išnagrinėjamas TATENA skiriamas vaidmuo bandant juos įgyvendinti. Trečiojoje dalyje nagrinėjamas TATENA formuojamas viešasis diskursas apie branduolinę energetiką Baltarusijoje.

1. Politikos legitimacija ir tarptautinės organizacijos

Nors legitimumo ir legitimacijos terminai politikos mokslų literatūroje yra apibrėžiami skirtingai, jie taip pat yra neatskiriami nuo socialinių veikėjų požiūrio į įvairius politinius reiškinius ir tokio požiūrio formavimo proceso. M. C. Schumano teigimu, legitimumas yra apibendrintas požiūris, kad valdančiųjų politiniai sprendimai yra pageidaujami, tinkami ar derami tam tikroje socialiai sukonstruotoje normų, vertybių, įsitikinimų ir sampratų sistemoje⁷. Kitaip tariant, politikos legitimumas parodo, kiek įvairūs veikėjai, operuodami skirtingomis vertybinėmis sistemomis, pripažįsta ją kaip tinkamą ir adekvačią⁸.

Politinio sprendimo legitimacija yra kompleksiškas procesas, kurio metu valdantieji ir juos palaikantys veikėjai siekia kuo platesnio savo sprendimų legitimumo įvairiuose vertybiniuose rėmuose, kurie gali būti fundamentaliai skirtingi nacionaliniu, regioniniu arba tarptautiniu lygmeniu⁹. Šia prasme politikos legitimacija yra nesusijusi su valdančiųjų gebėjimu užtikrinti politikos įgyvendinimą jėga, bet apibūdina bandymus formuoti savo politinių sprendimų priimtinumą tam tikros tikslinės auditorijos (šalies piliečių ar atskirų visuomenės grupių, kitų valstybių visuomenės ir politinio elito bei tarptautinių organizacijų ir kitų nevalstybinių veikėjų) akyse¹⁰.

Tad politikos legitimacija tuo pačiu metu yra ir valdančiųjų siekiamybė, kuri kyla iš įvairių priežasčių, dažniausiai tiesiogiai susijusių su jų siekiu išlikti valdžioje, priimtų sprendimų įgyvendinimo perspektyvomis ir kitų valstybių bei tarptautinių institucijų elgsena jų atžvilgiu. Jei visuomenės grupės palaiko valstybėje formuojamas politikos kryptis, tai stiprina valdančiųjų kontroliuojamų institucijų stabilumą ir didina jų populiarumą, kas yra ypač svarbu demokratinėse valstybėse. Taip pat visuomenės sluoksniuose vyraujant įsitikinimui, kad valdančiųjų formuojamos politikos kryptys yra priimtinos, didėja jų įgyvendinimo efektyvumas. Kaip rodo mokslinė literatūra, legitimūs sprendimai yra įgyvendinami labiau nei nelegitimūs, tai leidžia sumažinti išlaidas pirmųjų įgyvendinimo kontrolei ir nukreipti ribotus valstybės išteklius kita linkme¹¹.

Politinių sprendimų legitimumas taip pat svarbus tarptautiniu lygmeniu, nes jis yra susijęs su valstybės reputacija, jos užsienio politikos įgyvendinimo perspektyvomis ir ekonomine situacija. Pavyzdžiui, valdančiųjų politiniai sprendimai, sietini su tarptautiniu mastu institucionalizuotų vertybių, tarkim, valstybės sienų neliečiamumu, žmogaus teisių ar teisės viršenybės pažeidimais, gali išprovokuoti neigiamą kitų valstybių ir tarptautinių organizacijų atsaką, kuris pasireikštų tokius sprendimus smerkiančiais kalbėjimo aktais, sankcijomis ar kitomis išorinėmis politinio spaudimo formomis¹². Kadangi nacionalinės ir tarptautinės vertybinės sistemos gali smarkiai skirtis, valdančiųjų formuojama politika tuo pačiu metu gali būti priimtina šalies visuomenei ir nepriimtina tarptautiniu lygmeniu ar atvirkščiai – priimtina tarptautinėms institucijoms ir nepriimtina visuomenei.

Turint omenyje legitimios politikos teikiamus pranašumus, socialiniai ir valstybės veikėjai nuolat kovoja dėl politinių sprendimų legitimumo. Valdantieji siekia legitimuoti savo politiką per įvairius simbolius ir ritualus, o tokios politikos oponentai, apeliuodami į alternatyvias socialines normas, bando juos delegitimuoti. Tiek legitimacijos, tiek delegitimacijos praktikos yra komunikacinio pobūdžio, nes jomis bandoma formuoti teigiamą arba neigiamą tikslinės auditorijos požiūrį į valdančiųjų sprendimus¹³.

Diskursyvinės legitimacijos praktikų esama viešuose politikų pasisakymuose ir oficialiuose dokumentuose, kuriuose yra ne tik pristatomas tam tikro sprendimo turinys, bet ir išdėstomi jį pagrindžiantys argumentai. Pavyzdžiui, Lietuvos politinių partijų susitarimuose dėl užsienio ir saugumo politikos kryptų daug dėmesio skiriama ne tik siūlomoms politikos gairėms, bet ir argumentavimui, kodėl tokios gairės yra reikalingos ir prasmingos. O diskursyvinės delegitimacijos praktikos vyksta viešai kritikuojant valdančiųjų suformuotą politiką. Akcentuojami procedūriniai sprendimo priėmimo pažeidimai, neigiamos pasekmės jautriausioms visuomenės grupėms, organizuojami protestai ir pasitelkiamos bet kokios kitos viešos priemonės, kuriomis siekiama suformuoti tikslinės auditorijos nusistatymą prieš valdančiųjų priimamus sprendimus¹⁴. Delegitimacijos proceso apraiškas praktikoje gerai iliustruoja Sąjūdžio prieš Astravo

AE veikla – Sąjūdis aktyviai kritikavo tuometinės Lietuvos Vyriausybės politiką Astravo AE atžvilgiu kaip nepakankamą, pasyvią ir išduodančią šalies nacionalinius interesus. Organizacijai priklausantys nariai tokią poziciją reiškė ir protesto akcijose, žiniasklaidoje ir socialiniuose tinkluose. Sąjūdis veikė tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu ¹⁵.

Kadangi politikos legitimumo apibrėžimas yra neatsiejamas nuo tam tikro vertybinio konteksto, politinių sprendimų legitimumas pirmiausia yra susijęs su jų atitiktimi vyraujančiai vertybių sistemai ¹⁶. Politinius sprendimus neišvengiamai skirtingai traktuos konservatyvia ir liberalia pasaulėžiūra pasižyminčios visuomenės grupės, t. y. liberalias politikos kryptis sunkiau priims konservatyvūs visuomenės sluoksniai, o konservatyvią politiką – liberalūs. Kuo labiau politinis sprendimas prieštarauja dominuojančiam vertybiniam kontekstui, tuo jo legitimacija yra sunkesnė, ir atvirkščiai – kuo didesnis atitikimas tarp politinio sprendimo ir dominuojančių vertybių, tuo lengviau jį legitimuoti.

Politikos legitimumas priklauso ne tik nuo vyraujančių sąlygų, bet ir nuo valdančiųjų ir jiems oponuojančių politinių grupių veiksmų, siekiančių legitimuoti arba delegitimuoti jų priimamus sprendimus. Valdančiųjų politinių sprendimų legitimacija yra glaudžiai susijusi su jų priėmimą apibrėžiančiomis procedūromis. Reikėtų pasakyti, kad pagarba procedūroms mokslinėje literatūroje yra suprantama kaip politiką legitimuojantis veiksmas, o jų sulaužymas – kaip delegitimuojanti praktika ¹⁷. Turint omenyje, kad politikos legitimacija yra viešas procesas, tiek sprendimus priėmusios, tiek joms oponuojančios politinės jėgos stengiasi remtis visuotinai pripažintų ekspertų, mokslininkų, visuomenės nuomonės formuotojų, nevyriausybinių organizacijų ir kitų plačią auditoriją pasiekiančių veikėjų pasisakymais ¹⁸.

Didelę reikšmę politinių sprendimų legitimacijai turi ir tarptautinių institucijų vaidmuo ¹⁹. Šį vaidmenį galima pagrįsti bent dviem būdais. Viena vertus, tokios institucijos, ar tai būtų tarptautinės konvencijos, tarptautinės organizacijos, ar bendros valstybių politinės deklaracijos, nusako tarptautinėje sistemoje dominuojančią vertybinę pagrindą. Kitaip tariant, tarptautinės institucijos valstybėms parodo kriterijus, pagal kuriuos galima vertinti nacionalinės politikos legitimumą supranacionaliniu lygiu ²⁰. Tarptautinių institucijų apibrėžiamas vertybinis pagrindas savo ruožtu tampa svarbiu valstybių užsienio politikos įrankiu. Būtent motyvuodami tam tikros šalies atitiktimi arba neatitiktimi vyraujančiam vertybiniam kontekstui, kitų valstybių valdantieji gali pateisinti prieš ją įvedamas politinio spaudimo priemones arba poreikį su ja stiprinti tarpusavio ryšius.

Kita vertus, tarptautinės organizacijos gali veikti ir kaip valstybės politiką legitimuojantys arba delegitimuojantys veikėjai ²¹. Nagrinėjant tarptautinių organizacijų vaidmenį nacionalinių sprendimų legitimacijos procese, mokslinėje literatūroje paprastai vartojama kolektyvinės legitimacijos sąvoka. Kolektyvinė legitimacija yra apibrėžiama kaip tarptautinės organizacijos ar mažiau institucionalizuoto daugiašalio forumo veiksmų visuma, kuri formuoja arba teigiamą, arba neigiamą

požiūrį į nacionalinio lygmens sprendimus, taip juos legitimuodama arba delegitimuodama²². Tad nacionalinio lygmens politiniai reiškiniai šia prasme yra legitimacijos objektas, kuris paprastai apibrėžia valstybės politikos sritis, įskaitant ir užsienio politiką, o tarptautinė organizacija – tokius reiškinius legitimuojantis arba delegitimuojantis veikėjas²³.

Kaip teigia J. Duffield, didelę tarptautinių organizacijų veiklos dalį aprėpia valstybių narių politinių sprendimų legitimacija²⁴. Legitimuojanti arba delegitimuojanti tarptautinių organizacijų elgsena susideda iš jos viešai skleidžiamos informacijos apie tam tikrą valstybės politinį sprendimą ar joje vykstančių politinių procesų atitiktį organizacijos normoms ir jų valstybių narių požiūriui. Informacijos sklaida galima arba per visų valstybių narių suderintas tarptautinių organizacijų rezoliucijas, taip stiprinant jos kolektyvinį pobūdį, arba per jos vadovybės pasisakymus ar oficialius organizacijos pranešimus spaudoje. Būtent tarptautinių organizacijų viešai skleidžiamos informacijos pobūdis (pozityvus arba negatyvus) tampa esminiu kriterijumi, nusakančiu jos vaidmenį valstybės politikos legitimacijos procese.

Remiantis J. S. Barkinu, tarptautinių organizacijų galimybės (de)legitimuoti valstybės politiką kyla iš jų disponuojamo moralinio autoriteto ir kalbėjimo daugumos valstybių narių balsu²⁵. Kadangi tarptautinės organizacijos prižiūri ir jų vardu sudarytų tarptautinių susitarimų įgyvendinimą, jos brėžia skirtį tarp susitarimus gerbiančių ir juos pažeidžiančių valstybių ir taip formuoja neigiamą arba teigiamą viešąjį diskursą jų atžvilgiu²⁶. Kaip teigia R. O. Keohane'as, formalus pažeidimo identifikavimas legitimuoja kitų valstybių atsakomuosius veiksmus prieš pažeidėją ir įtvirtina vadinamuosius reputacinius kaštus, kurie savo ruožtu apsunkina pažeidėjo galimybes prisijungti prie kitų tarptautinių susitarimų²⁷.

Kolektyvinės legitimacijos procesuose taip pat yra svarbus tarptautinių organizacijų lyderių vaidmuo. Siekdami individualių politinių tikslų arba vykdydami jiems deleguotą valstybių mandatą, tarptautinių organizacijų vadovai gali imtis lyderystės ir aktyviai skleisti žinias apie tam tikrą politinį reiškinį. Kadangi tarptautinių organizacijų lyderių pasisakymai sulaukia daug dėmesio viešojoje erdvėje, jų atitiktis tam tikros valstybės politikos turiniui taip pat funkcionuoja kaip legitimuojantis arba delegitimuojantis veiksnys²⁸.

Šios diskusijos pabaigoje verta paminėti, kad tarptautinės organizacijos ne tik legitimuoja arba delegitimuoja valstybių politinius sprendimus, bet ir jų pačių legitimumas priklauso nuo valstybių narių požiūrio į šių organizacijų veiklą. Kaip teigia E. Haasas, tarptautinės organizacijos legitimumas kyla iš valstybės įsitikinimo, kad narystė organizacijoje ir jos kolektyvinis sprendimų priėmimo pobūdis atitinka jos vertybes ir interesus²⁹. Atitinkamai galima perfrazuoti ir R. O. Keohane'o mintis apie tarptautinių institucijų vaidmenį skatinant tarpvalstybinį bendradarbiavimą – tarptautinių organizacijų legitimumas tampa neatsiejamas nuo jų kuriamos vertės savo nariams (valstybėms)³⁰. Tai reiškia, kad tarptautinės organizacijos galimybės dalyvauti

valstybės politikos (de)legitimacijos procese yra neatskiriamos nuo jai priklausančių valstybių požiūrio į tos valstybės politiką.

Atsispiriant nuo aptartų prielaidų, koks yra tarptautinių organizacijų vaidmuo valstybės politikos legitimacijos procese, galima išnagrinėti TATENA vaidmenį Baltarusijos branduolinės energetikos (de)legitimacijos procese. Tačiau pirmiausia reikia glaustai pristatyti Lietuvos užsienio politikos dėl Astravo AE gaires, apibrėžti jos legitimacijos objektą ir artikuliuoti Lietuvos lūkesčius, susijusius su Tarptautine atominės energijos agentūra.

2. Lietuvos užsienio politika dėl Astravo AE ir TATENA vaidmuo ją įgyvendinant

Šioje straipsnio dalyje teigiama, kad TATENA vaidmuo Lietuvos užsienio politikoje yra neatsiejamas nuo siekio legimituoti pasipriešinimą Astravo AE statyboms. Siekiant tai pagrįsti, pirmajame skyriuje glaustai įvardijami Lietuvos užsienio politikos siekiai ir jų įgyvendinimo principai. Taip pat apibrėžiamas Lietuvos užsienio politikos legitimacijos objektas. Antrajame skyriuje pristatomi Lietuvos tikslai TATENA ir jų sąsajos su užsienio politikos legitimacijos objektu.

2.1. Lietuvos užsienio politikos kontūrai ir legitimacijos objektas

Lietuvos užsienio politiką dėl Astravo AE vienija siekis sustabdyti jos statybas arba nutraukti jau pastatytos elektrinės eksploataciją³¹. Šie tikslai kyla tiek iš Astravo AE branduolinės saugos problematikos, tiek iš geopolitinės projekto prigimties. Pirmuoju atveju bandymas stabdyti Astravo AE eksploataciją yra pateisinamas siekiu apsaugoti Lietuvos visuomenę ir aplinką nuo netoli šalies sostinės veikiančios branduolinės jėgainės, kurios saugą kvestionuoja reguliari incidentai bei sistemiškas jų slėpimas, keliamų rizikų. Antruoju atveju pasipriešinimas Astravo AE yra neatsiejamas nuo bandymo apginti Lietuvos energetinės nepriklausomybės politikos principus nuo Rusijos kišimosi ir siekio užkardyti jos strateginių interesų sklaidą Baltijos jūros regione³².

Žvelgiant konceptualiai, Lietuvos užsienio politiką Astravo AE atžvilgiu galima suskirstyti į tris kryptis. Pirmoji kryptis apima nacionalinio lygmens priemones, kuriomis bandoma ekonomiškai ir technologiškai apsunkinti Astravo AE eksploataciją (draudimai prekiauti elektra su Baltarusija ir rezervuoti Kruonio hidroakumuliacinės elektrinės (HAE) pajėgumus). Antroji kryptis aprėpia dvišalių santykių lygmenį. Lietuva bando telkti kuo platesnę įvairių valstybių politinę paramą savo pozicijai dėl Astravo AE ir siekia įtikinti su Baltarusija besiribojančias valstybes (Lenkiją, Latviją, Estiją ir Ukrainą) nepirkti jos teritorijoje pagaminamos elektros energijos. Kalbant apie Baltijos valstybes, Lietuva taip pat siekia visiškai nutraukti prekybą elektra su Rusija ir Baltarusija, kai 2025 m. atsijungs nuo IPS/UPS sistemos ir tai taps techniškai įmanoma.

Trečiąją Lietuvos užsienio politikos kryptį apibūdina veikimas per daugiašales platformas, pasitelkiant politinius, teisinius ir ekspertinius mechanizmus. Politinėje plotmėje Lietuvos užsienio politika išsiskaido į trijų siekių įgyvendinimą. Pirmuoju atveju Lietuva siekia daugiašalės politinės paramos savo pozicijai dėl Astravo AE, kuri pasireikštų raginimais nutraukti šios branduolinės jėgainės statybas, jos branduolinės saugos problemų akcentavimu ar Lietuvos įvestų nacionalinio lygmens poveikio priemonių, ypač – draudimo prekiauti elektros energija su Baltarusija, pateisinimu. Ši užsienio politikos kryptis daugiausia reiškiasi Europos Sąjungoje, kurios lygmeniu bandoma apriboti elektros prekybą su Baltarusija, tačiau jos atspindžių yra aptinkama ir Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijoje, Europos Taryboje, Branduolinio saugumo viršūnių susitikimuose, Azijos ir Europos susitikimuose, Pasaulio ekonomikos forume ir kituose daugiašaliuose formatuose³³.

Antruoju atveju Lietuva bando formuoti tarptautinių organizacijų politikos sritis, kurios galėtų būti tiesiogiai taikytinos Astravo AE. Šiuo atveju Lietuva daugiausia dėmesio skyrė straipsnyje nagrinėjamai Tarptautinei atominės energijos agentūrai. Lietuva siekė, kad rekomendacinio pobūdžio TATENA branduolinės saugos standartai taptų visuotinai privalomi. Lietuva taip pat buvo suinteresuota, kad TATENA atitikties vertinimo misijos taptų privalomos, o valstybės būtų įpareigosios viešinti atitikties vertinimo rezultatus³⁴. Trečiuoju atveju Lietuva bandė taikyti sąlygiškumo principą tarptautinių organizacijų santykių su Baltarusija plėtrai, kai pažanga santykių darbotvarkėje tampa sąlygiška Baltarusijos pažangai branduolinės saugos srityje. Tai daugiausia pasireiškė Europos Sąjungoje, kai Lietuva reikalavo įgyvendinti vadinamųjų streso testų rekomendacijas ir šį klausimą siejo su Baltarusijos pažanga vykdam Europos Sąjungos kaimynystės politiką³⁵.

Teisiniu lygmeniu Lietuva ginčija Baltarusijos atitiktį tarptautinių konvencijų (Espo, Orhuso, Helsinkio ir Branduolinės saugos konvencijos) nuostatoms³⁶. O ekspertiniu lygmeniu Lietuva siekia parodyti, kad Astravo AE neatitinka tarptautinių branduolinės saugos standartų. Tai daugiausia reiškiasi Tarptautinėje atominės energijos agentūroje ir Europos Sąjungoje – Lietuva skatina Baltarusiją kviesti TATENA atitikties vertinimo misijas ir įgyvendinti Astravo AE testavimą nepalankiausiomis sąlygomis pagal ES metodologiją³⁷.

Lietuvos apeliavimas į tarptautines teisės normas ir branduolinės saugos standartus yra neatsiejamas nuo siekio legitimuoti pasipriešinimą Astravo AE projektui ir prieš jį pasitelkiamas priemonės. Pirmiausia taip yra teigiama atsižvelgiant į nesaugios branduolinės elektrinės sampratą Lietuvos teisinėje bazėje. Lietuvoje branduolinė sauga yra apibrėžiama gana abstrakčiai (branduolinės energijos objekto radiacijos poveikio žmogui ir aplinkai ribojimas tiek normalios eksploatacijos, tiek avarinių situacijų atvejais)³⁸, tačiau nesaugios branduolinės jėgainės sąvoka yra siejama su konkretesniais teisiniais, geografiniais ir technologiniais rodikliais. Nesaugi atominė elektrinė yra suprantama kaip infrastruktūros objektas, kurio projektavimo, įrengimo ar eksploatacijos fazės yra sietinos

su aplinkosaugos, branduolinės ir radiacinės saugos bei tarptautinių sutarčių pažeidimais. Atominė elektrinė taip pat yra laikoma nesaugia, jei jos technologiniai parametrai ar geografinės ypatybės kelia grėsmę Lietuvos nacionaliniam saugumui, aplinkai ir visuomenės sveikatai³⁹. Vadovaudamasis šiais kriterijais ir Vyriausybės atlikto vertinimo išvadomis⁴⁰, Seimas 2017 m. birželio 15 d. priėmė įstatymą, kuris pripažino Astravo AE „nesaugia, keliančia grėsmę Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui, aplinkai ir visuomenės sveikatai“⁴¹.

Kaip matyti, absoliuti dauguma ankstesnėse pastraipose išvardytų Lietuvos siekiamybių neturi tiesioginės įtakos Astravo AE projekto plėtotei, tačiau sėkmingas jų įgyvendinimas leidžia parodyti, kad Astravo AE atitinka Lietuvos įstatymuose apibrėžtą nesaugios atominės elektrinės terminą. Pavyzdžiui, Espo ir Orhuso konvencijos neturi sprendimų įgyvendinimo mechanizmo, kuris numatytų tarptautines poveikio priemones jas sulaužiusioms valstybėms, todėl šių konvencijų pažeidimo nustatymo faktai patys savaime neturi tiesioginės įtakos Astravo AE projekto plėtotei. Nepaisant to, Espo ir Orhuso konvencijų pažeidimai leidžia įrodyti, kad Astravo AE atitinka Lietuvos suformuluotą nesaugios atominės elektrinės apibrėžimą. Be to, pats tarptautinės teisės pažeidimo fakto nustatymas Lietuvai leidžia teigti, kad jos kritika Astravo AE projektui turi aiškų ir tarptautiniu mastu pagrįstą teisinį pagrindą.

Žvelgiant iš kitos pusės, pasipriešinimo Astravo AE legitimacija Lietuvai atveria platesnes galimybes telkti valstybių bei nevalstybinių veikėjų paramą ir taip didinti diplomatinį spaudimą Baltarusijai. Kaip jau buvo išdėstyta teorinėje dalyje, nuo užsienio politikos legitimumo labai priklauso tiek tarptautinės bendruomenės reakcija į Lietuvos taikomas poveikio priemones Baltarusijai, ypač – prekybos elektra nutraukimo, tiek visuomenės požiūris. Daugelis Lietuvos užsienio politikos kryptį vertingos tik tiek, kiek gali politiniu, teisiniu ar ekspertiniu būdu pagrįsti Lietuvos pasipriešinimą Astravo AE ir jai taikomas poveikio priemones. Pavyzdžiui, Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucijos, kuriose raginama sustabdyti Astravo AE statybas⁴², pačios savaime nieko neįpareigoja, tačiau padeda legitimuoti kritišką Lietuvos požiūrį į ją.

Reziumuojant šiame skyriuje išdėstytas mintis, pasipriešinimas Astravo AE statyboms, draudimai prekiauti elektros energija ir rezervuoti Kruonio HAE straipsnyje yra apibrėžiami kaip Lietuvos užsienio politikos legitimacijos objektas. Esminis kriterijus, parodantis, ar TATENA jį legitimuoja, yra atitiktis tarp šios tarptautinės organizacijos formuojamo viešojo diskurso dėl Astravo AE ir Lietuvos pozicijos bei nesaugios atominės elektrinės apibrėžimo.

2.2. TATENA reikšmė Lietuvos užsienio politikos legitimacijos procese

Atskleidus pagrindines Lietuvos užsienio politikos dėl Astravo AE kryptis (tyrimo kontekstą), toliau dėmesys telkiamas į TATENA atvejo analizę. Ši organizacija tampa neatskiriama Lietuvos užsienio politikos dėl Astravo AE dalimi 2010 m. birželio mėnesį, kai

įvyksta tuometinės Lietuvos Prezidentės D. Grybauskaitės ir TATENA generalinio direktoriaus Y. Amano susitikimas. Tuo metu Lietuvai vis dar plėtojant Visagino AE projektą, o Astravo AE taip pat būnant dar tik projekto fazės, Lietuvos Prezidentė išsakė poziciją, kad Baltarusijoje plėtojama branduolinė energetika turi atitikti tarptautinius branduolinius ir aplinkosauginius standartus⁴³.

Ilgainiui abstrakti pozicija sukonkretinama, o TATENA vaidmuo Lietuvos užsienio politikoje išsiskiria į dvi kryptis. Viena vertus, TATENA rekomendacijų branduolinei saugai įgyvendinimas ir atitikties vertinimo misijų kvietimas tampa esminiais Lietuvos reikalavimais Baltarusijai. Kita vertus, Lietuva bando keisti TATENA politikos kryptis taip, kad jos būtų tiesiogiai taikomos Astravo AE.

Lietuva palaiko TATENA reformas, kurios organizacijai suteiktų platesnius įgaliojimus branduolinės saugos srityje. Čia galima išskirti tris Lietuvos interesus, kurių iškėlimas buvo susijęs su branduoline katastrofa Fukušimoje ir po jos kilusiomis diskusijomis dėl TATENA mandato branduolinės saugos srityje. Pirma, Lietuva siekė pakeisti TATENA branduolinės saugos standartų teisinį statusą – transformuoti rekomendacinį jų pobūdį į teisiškai privalomą. Analogiškas tikslas buvo keliamas ir atitikties vertinimo misijų atžvilgiu – Lietuva palaikė siūlymus įpareigoti valstybes kviešti TATENA atitikties vertinimo misijas⁴⁴. Trečia, Lietuva pasisakė už didesnę TATENA skaidrumą, pavyzdžiui, ragino skelbti informaciją apie valstybėse vykusias atitikties vertinimo misijas ir jų rezultatus. Lietuva šiuos siūlymus palaikė daugiausia dėl to, kad jie būtų tiesiogiai taikomi Astravo ir Baltijos branduolinėms jėgainėms⁴⁵.

Lietuva veikė ne tik TATENA politiniu lygmeniu, bet ir gausiai rėmėsi TATENA branduolinės saugos standartais ir jos disponuojamu autoritetu branduolinės saugos srityje. Pavyzdžiui, aukšto lygmens susitikimuose su kitų šalių lyderiais buvo reguliariai kartojama, kad Baltarusija nepakankamai bendradarbiauja su TATENA, selektyviai įgyvendina organizacijos suformuluotas branduolinės saugos rekomendacijas ar jas pažeidžia, neatitinka Branduolinės saugos konvencijos nuostatų ir pan.⁴⁶ Šios formuluotės buvo įtraukiamos į Prezidentūros, Vyriausybės ir Užsienio reikalų bei Energetikos ministerijų platinamus pareiškimus ir Seimo priimtas rezoliucijas⁴⁷.

Į TATENA vaidmenį Lietuvos užsienio politikoje žvelgiant konceptualiai, galima išskirti keletą svarbiausių charakteristikų, apibūdinančių organizacijos statusą, funkcijas ir jų santykį su Astravo AE projektu. Pradedant nuo organizacijos statuso, Lietuva pozicionavo TATENA kaip autoritetinę branduolinės energetikos ekspertę, kuri yra atsakinga už branduolinės saugos užtikrinimą tarptautiniu lygiu. Lietuvos institucijos ne tik akcentavo TATENA autoritetą ir jos ekspertinius pajėgumus, bet ir organizacijos nešališkumą bei objektyvumą⁴⁸.

Iš tokio TATENA statuso sampratos kyla Lietuvos raginimai Baltarusijai vadovautis šios organizacijos formuluojamomis branduolinės saugos rekomendacijomis ir glaudžiai su ja bendradarbiauti. Ypač –

pasitelkti atitikties vertinimo misijas, kurios nagrinėja, kiek nacionalinė praktika atitinka minimas rekomendacijas. Lietuva šiuo atveju taip pat akcentuoja, kad būtent TATENA ekspertai turėtų įvertinti Astravo AE saugą, taigi TATENA atitikties vertinimo misijas apibrėžia kaip objektyvų ir patikimą Astravo AE saugos indikatorių⁴⁹.

Atsispirdama nuo tokios pozicijos TATENA atžvilgiu, Lietuva stengiasi legitimuoti savo pasipriešinimą Astravo AE statyboms. Aukščiausių šalies atstovų pasisakymuose formuluojamos tezės, kad Baltarusija selektyviai ir neviseškai įgyvendina TATENA tarptautinius saugos standartus⁵⁰ arba juos pažeidžia⁵¹. Tas pats pasakytina ir apie atitikties vertinimo misijas. Lietuva teigia, kad Baltarusija, apribodama atitikties vertinimo misijų mandatą, apsunkina TATENA galimybes atlikti išsamią Astravo AE ekspertizę⁵². Be to, išsakoma pozicija, kad Baltarusija delsia įgyvendinti įvertinus atitiktį gautas rekomendacijas ir neviešina atitikties vertinimo rezultatų⁵³. Pasitelkiant šiuos argumentus, teigiama, kad Baltarusija Astravo AE projektą įgyvendina neatsakingai ir neskaidriai, taip pat abejojama projekto įgyvendintojų kompetencija⁵⁴.

Nors Lietuvos užsienio politikos diskurse TATENA principai pasitelkiami kaip atskaitos taškas, pagrindžiantis šalies pasipriešinimą Astravo AE statyboms, Baltarusijos branduolinės energetikos legitimumas daugiau priklauso nuo TATENA formuojamo viešojo diskurso. Kaip nurodyta teorinėje straipsnio dalyje, tarptautinės organizacijos (de)legitimuoja valstybių narių įgyvendinamą politiką per informacijos sklaidą, todėl toliau nagrinėjama TATENA kuriama ir skleidžiama informacija apie Astravo AE projekto įgyvendinimą Baltarusijoje ir jo atitiktį tarptautiniams branduolinės saugos standartams.

3. TATENA kaip Astravo AE legitimuojanti organizacija

Trečiojoje straipsnio dalyje formuluojama tezė, kad TATENA padėjo legitimuoti ne Lietuvos pasipriešinimą Astravo AE statyboms, o branduolinės energetikos plėtrą Baltarusijoje. Šitai teigiama atsižvelgiant į TATENA skleidžiamos informacijos pobūdį, kuris Baltarusijos branduolinės energetikos atžvilgiu buvo pozityvus ir dažnai prieštaraujantis Lietuvos reiškiamai pozicijai.

3.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo metodologija remiasi teorinėje dalyje išdėstyta tarptautinių organizacijų kaip nacionalinio lygmens politiką legitimuojančių arba delegitimuojančių (tai priklauso nuo skleidžiamos informacijos pobūdžio) veikėjų samprata. Atsižvelgiant į tai, nagrinėjama TATENA viešai skelbiama informacija apie branduolinę energetiką Baltarusijoje. Jei TATENA teigiamai atsiliepia apie Astravo AE atitiktį branduolinės saugos standartams, ją užtikrinančias Baltarusijos institucijas ar skelbia kitą pozityvią informaciją apie Lietuvos kaimynystėje plėtojamą

branduolinės energetikos programą, tai yra prilyginama Astravo AE legitimuojančios informacijos sklaidai. Jei TATENA neigiamai atsiliepia apie Astravo AE saugą ar pateikia bet kokią kitą Baltarusijos branduolinės energetikos programos kritiką, tyrime tai yra klasifikuojama kaip Astravo AE delegitimuojančio turinio sklaida.

Atitinkamai Lietuvos opozicijos Astravo AE legitimumas yra siejamas su TATENA pateikiama informacija apie branduolinę energetiką Baltarusijoje. Laikoma, kad neigiamo pobūdžio TATENA pareiškimai apie Astravo AE padeda legitimuoti Lietuvos opoziciją jos atžvilgiu, o teigiamo pobūdžio informacija turi priešingą efektą. Žinoma, Lietuvos opozicijos Astravo AE legitimumas plačiąja prasme priklauso nuo daugiau tarptautinių organizacijų (Europos Sąjungos, Europos Tarybos ir kt.) pareiškimų ir remiantis kitais teisiniais įrankiais (Espo ir Orhuso konvencijos) priimamais sprendimais, tačiau šiame straipsnyje apsiribojama TATENA vaidmens analize.

Atsižvelgiant į tai, į tyrimo imtį patenka visi TATENA oficialioje interneto svetainėje publikuojami generalinių direktorių pasisakymai apie Baltarusiją, atitikties vertinimo misijų ataskaitos dėl Astravo AE saugos ir kiti organizacijos pranešimai spaudai. TATENA generaliniai direktoriai savo oficialiuose pasisakymuose Baltarusiją mini 54 kartus, iš kurių 21 kartą apie Baltarusiją pasisako Astravo AE plėtojimo laikotarpiu⁵⁵. TATENA skelbia 22 pranešimus spaudai apie branduolinę energetiką Baltarusijoje, iš kurių šeši yra susiję su Astravo AE projektu⁵⁶. Baltarusijoje lankėsi devynios TATENA atitikties vertinimo misijos, o dar dvi misijos ketina atvykti 2021 m. spalį ir gruodį. Septynių misijų vertinimo ataskaitos yra viešai pateikiamos TATENA tinklalapyje, o dviejų misijų (2010 m. spalį vykusio švietimo ir mokymų vertinimo bei 2019 m. organizuotos saugos prieš pradedant eksploataciją peržiūros) ataskaitiniai dokumentai nėra skelbiami⁵⁷.

Svarbu pažymėti, kad straipsnyje nagrinėjami tik konceptualūs atitikties vertinimo ataskaitų apibendrinimai, pateikiami santraukoje, įžanginiame žodyje, įvade ir išvadose. Taip yra daroma dėl dviejų priežasčių. Pirma, kadangi tyrimas nagrinėja ne objektyvią tikrovę, kitaip tariant, Astravo AE saugos parametrus, o TATENA skleidžiamas žinias apie Baltarusijoje statomą branduolinę jėgainę, techninis ataskaitų turinys nėra toks svarbus kaip konceptualūs jų apibendrinimai, padedantys legitimuoti arba delegitimuoti Astravo AE. Antra, plačioji auditorija neturi ekspertinio supratimo nei apie branduolinės saugos specifiką, nei apie TATENA atitikties vertinimo proceso subtilybes, todėl tyrime nagrinėjama tai, ką gali suprasti neinformuotas veikėjas⁵⁸.

3.2. TATENA generalinių direktorių pareiškimai

Pradedant nuo aukščiausio lygmens, TATENA vadovų pareiškimai legitimuoja Baltarusijos branduolinę programą ir taip pat diskredituoja susirūpinimu branduoline sauga pagrįstą Lietuvos pasipriešinimą Astravo AE statyboms. Nė viename iš 21 tyrimui aktualių TATENA generalinio

direktoriaus pareiškimų, išsakytų Astravo AE įgyvendinimo laikotarpiu, nėra tiesioginės ar netiesioginės Baltarusijoje plėtojamos branduolinės energetikos saugos ar už jos užtikrinimą atsakingų institucijų veiklos kritikos. Šiuose pareiškimuose apskritai nėra jokio neigiamo turinio Baltarusijos atžvilgiu. Atvirkščiai, juose gausu panegirikos, kuri, remiantis tyrime naudojamomis kategorijomis, tampa Astravo AE saugą legitimuojančiu turiniu.

Baltarusijos branduolinę jėgainę legitimuojantys TATENA vadovų kalbėjimo aktai aptinkami septyniuose pasisakymuose⁵⁹. Pradedant nuo darbartinio TATENA generalinio direktoriaus R. M. Grossi, jo pareiškimai ignoruoja Lietuvos atstovų jam išsakomas pastabas dėl Astravo AE ir prašymus nepradėti elektrinės eksploatacijos tol, kol nebus išspręsti branduolinės saugos klausimai⁶⁰. R. M. Grossi akcentavo, kad Baltarusija, plėtodama savo branduolinės energetikos infrastruktūrą, glaudžiai bendradarbiavo su TATENA ekspertais⁶¹, o pirmojo Astravo AE reaktoriaus statybų pabaigą pateikė kaip argumentą, pagrindžiantį branduolinės energetikos gyvybingumą tarptautiniu lygmeniu⁶².

Ankstesnis TATENA vadovas Y. Amano taip pat keletą kartų pozityviai atsiliepė apie Astravo AE saugą ir ją užtikrinančių Baltarusijos pareigūnų kompetenciją. Tai buvo ypač aiškiai artikuliuota 2012 ir 2016 m. Y. Amano kalbose, kurias TATENA vadovas pasakė savo vizitų Baltarusijoje metu. 2012 m. balandį Y. Amano savo kalboje gyrė Baltarusiją dėl TATENA atitikties vertinimo misijų pasitelkimo ir po Černobylio katastrofos įgytos patirties avarinės parengties srityje⁶³. 2016 m. balandį Y. Amano Baltarusiją pavadino labiausiai pažengusia branduolinės energetikos naujoke, kuri su „TATENA artimai bendradarbiavo <...> visais šio didžiojo [Astravo AE – aut. past.] projekto aspektais“⁶⁴.

Y. Amano, kaip ir R. M. Grossi, akcentavo simbolinę Astravo AE reikšmę branduolinės energetikos plėtrai pasaulyje. Pavyzdžiui, 2013 m. lapkritį ankstesnis TATENA vadovas pabrėžė, kad Baltarusija yra pirmoji Europos ir antroji pasaulio valstybė, kuri per pastaruosius trisdešimt metų pradėjo statyti pirmąją savo atominę elektrinę⁶⁵.

Net ir TATENA vadovų pasisakymuose, kuriuose Baltarusijos branduolinės energetikos programa yra pateikiama neutraliai, galima įžvelgti bandymus pateisinti savo veiklą. Baltarusijos sprendimas statyti Astravo AE (kartu su kitais pasaulyje plėtojama branduolinės energetikos projektais) TATENA direktorių pareiškimuose yra pateikiamas kaip argumentas, pagrindžiantis branduolinės energetikos perspektyvumą. Kadangi naujų atominių elektrinių statyba legitimuoja TATENA reikalingumą, tai instituciškai užprogramuoja TATENA vadovą remti naujus branduolinės energetikos projektus. Nors TATENA formaliai yra apibrėžiama kaip nepriklausoma, į mokslą ir technologiją orientuota tarpvyriausybė organizacija⁶⁶, jos funkcijos ir disponuojami įrankiai atominės energijos srityje yra nukreipti į kuo didesnę jos panaudojimą taikiems tikslams, ypač – elektros energijos gamybą⁶⁷.

Atsižvelgiant į tai, sėkmingas Astravo AE projekto įgyvendinimas tampa vienu iš organizacijos vadovo darbo vertinimo rodiklių.

Plėtojant šią mintį, svarbu atkreipti dėmesį ne tik į TATENA generalinių direktorių pranešimų turinį, bet ir į tai, kas į juos nepatenka. Tai gerai atskleidžia 2019–2020 m. vykusių buvusio Lietuvos energetikos ministro Ž. Vaičiūno ir TATENA vadovo R. M. Grossi pokalbių reprezentavimas viešojoje erdvėje. Pirmojo Astravo AE reaktoriaus statyboms einant į pabaigą ir 2019 m. gruodžio 3 d. TATENA direktoriumi tapus R. M. Grossi, Lietuvos energetikos ministras su naujuoju organizacijos vadovu vieną kartą susitiko ⁶⁸, parengė raštišką kreipimąsi ⁶⁹ ir tris kartus bendravo nuotoliniu būdu ⁷⁰. Kaip ir kiti aukšto lygio susitikimai, Ž. Vaičiūno ir R. M. Grossi pokalbių esmė buvo pristatyta oficialioje Energetikos ministerijos interneto svetainėje ir sulaukė atgarsio Lietuvos žiniasklaidoje, tačiau TATENA tinklalapyje informacija apie jos vadovo ir Lietuvos energetikos ministro susitikimus nėra skelbiama. Kadangi TATENA skelbia informaciją apie R. M. Grossi susitikimus su kitų valstybių narių atstovais ⁷¹, galima interpretuoti, kad apie TATENA vadovo pokalbius su Ž. Vaičiūnu buvo neskelbta tendencingai, atsižvelgiant į prieš branduolinės energetikos plėtrą Baltarusijoje nukreiptą Lietuvos atstovo poziciją ir jos nesuderinamumą su TATENA vadovui keliamomis užduotimis.

3.3. TATENA atitikties vertinimo misijų ataskaitos ir pranešimai spaudai

Toliau nuosekliai tiriant TATENA vaidmenį Lietuvos užsienio politikos legitimacijos procese, šiame skyriuje nagrinėjamos Baltarusijoje apsilankiusių TATENA atitikties vertinimo misijų parengtos ataskaitos ir analizuojami jų rezultatus apibendrinantys TATENA pranešimai spaudai. Kaip parodys pastarųjų šaltinių tyrimas, TATENA skleidžiama informacija apie atitikties vertinimo rezultatus Baltarusijoje yra daugiausia pozityvi, akcentuojanti teigiamus jos branduolinės energetikos programos aspektus ir įvairiomis kalbinėmis konstrukcijomis maskuojanti tai, ką būtų galima pavadinti objektyviais Astravo AE ar Baltarusijos branduolinės saugos sistemos trūkumais.

Čia reikia suprasti, kad TATENA atitikties vertinimo misijos vertina ne branduolinių elektrinių saugą plačiąja prasme, o tiria atskirų jos komponentų atitiktį nustatytiems saugos standartams ⁷². TATENA formuluoja rekomendacijas įvairiems branduolinės saugos komponentams: teisiniam reglamentavimui, saugos kultūrai, avarinei parengčiai, aikštei, atominės elektrinės dizainui, jos atidavimui eksploatuoti, eksploatacijai, eksploatacijos nutraukimui arba AE uždarymui ir daugeliui kitų ⁷³, – kuriuos vėliau atskirai vertina skirtingos TATENA misijos. Tai reiškia, kad, pavyzdžiui, avarinės parengties peržiūra parodo tik tai, kiek valstybės avarinės parengties sistema atitinka TATENA rekomendacijas, o ne bendrą nagrinėjamos branduolinės jėgainės saugos lygį. Nepaisant segmentuoto atitikties branduolinės saugos standartams vertinimo, TATENA formuluoja kompleksinius

apibendrinimus apie branduolinės saugos padėtį valstybėje, tai aiškiai pasimatė ir Astravo AE atveju.

Viešai prieinamose atitikties vertinimo ataskaitose formuluojamos rekomendacijos, kuriose atsispindi konkretūs pasiūlymai Baltarusijai, kaip pagerinti įvairius branduolinės saugos elementus ⁷⁴, tačiau konceptualios ataskaitų santraukos ir išvados faktiškai to neatspindi. Dokumentų formuluotės, pabrėždamos geranorišką Baltarusijos bendradarbiavimą su TATENA deleguotais ekspertais, legitimuoja Astravo AE saugą ir už jos užtikrinimą atsakingų Baltarusijos institucijų kompetenciją. Pavyzdžiui, 2010 m. spalį vykusios pirmosios pasirengimo avarijai peržiūros misijos ataskaitoje TATENA akcentuoja Baltarusijos pareigūnų turimas žinias ir jų išipareigojimą toliau tobulinti Astravo AE saugą ⁷⁵. 2012 m. birželį Baltarusijos integruotos branduolinės energetikos infrastruktūros peržiūrų ataskaitose TATENA teigia, kad vertinimas vyko atviroje atmosferoje ir Baltarusija tinkamai apsvartė savo branduolinės energetikos programą ⁷⁶. TATENA aikštelės atitikimo išoriniams įvykiams peržiūros (vadinamoji SEED misija) ataskaitoje Baltarusijai taip pat pateikiama daug komplimentų. Ši atitikties vertinimo misija konstatavo, kad Baltarusija atsižvelgė „į visus būtinus teritorijos saugos aspektus ir konkrečiai vietai būdingus Baltarusijos AE projektavimo parametrus, susijusius su atitinkamais išorės pavojais“. Misija taip pat nustatė, kad Baltarusija pritaikė po katastrofos Fukušimoje išmoktas pamokas ⁷⁷. Po aštuonerių metų vykusioje antrojoje Baltarusijos pasirengimo avarijai peržiūroje taip pat gausu jos branduolinę programą legitimuojančio turinio. TATENA ekspertai konstatuoja, kad Baltarusija skyrė didelius išteklius avarinės parengties sistemai sukurti, o TATENA saugos standartai buvo plačiai naudojami ją kuriant ⁷⁸.

TATENA ataskaitose formuluojamos išvados legitimuoja Baltarusijos branduolinę programą net ir tais atvejais, kai visiškai aiškiai matoma, kad Baltarusija neatitinka organizacijos keliamų saugos standartų. Pavyzdžiui, pirmojoje Baltarusijos avarinės parengties peržiūroje konstatuojama, kad Baltarusija turi patikimą pasirengimo avarijoms sistemą, tačiau ją reikia atnaujinti dėl naujos branduolinės jėgainės statybų ⁷⁹. Realybėje tai reiškia, kad sistema dar neatitinka TATENA branduolinės saugos standartų, tačiau apie ją vis tiek atsiliepiama pozityviai. Panašus pavyzdys matomas ir Baltarusijos integruotos teisinės bazės peržiūros pagrindu parengtoje ataskaitoje, kurioje teigiama, kad reikia patobulinti jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinių reguliavimą „siekiant toliau stiprinti reguliacinę aplinką ir jos atitiktį TATENA saugos standartams“ ⁸⁰. Ir vėl tai reiškia, kad Baltarusija dar neatitinka TATENA standartų, tačiau ataskaitos išvadose tai nėra akcentuojama.

Pereinant prie pranešimų spaudai, TATENA skelbia šešis pranešimus apie atitikties vertinimo misijas Baltarusijoje. Juose laikomasi standartizuotos struktūros, kuriai būdingi trys pagrindiniai elementai. Pirmasis elementas nusako misijos kontekstą ir pristato pagrindinę jos faktinę informaciją: įgyvendinimo laiką, tipą ir apimtį. Antrasis elementas akcentuoja, kad TATENA atitikties vertinimo misijų

pasitelkimas pagrindžia Baltarusijos susirūpinimą branduoline sauga ir rodo jos išipareigojimą nuolatiniam saugos stiprinimui. Čia Baltarusijos branduolinę programą TATENA pranešimuose spaudai legitimuoja tiek į juos įtraukiamos aukštas pareigas užimančių TATENA pareigūnų citatos, tiek juos papildantys Baltarusijos atstovų pasisakymai, kurie kartu giria ir atitikties vertinimo misijų naudą bei jų nešališkumą ir nepriklausomumą (Lietuvos pozicija pranešimuose nėra atspindima). Kitaip tariant, TATENA pranešimuose aptinkamas dvikryptės legitimacijos veiksmas, kai valstybė narė pagrindžia narystės tarptautinėje organizacijoje teikiamą naudą, o pastaroji skleidžia pozityvią informaciją apie jos vystomą branduolinės energetikos programą. Paskutinis elementas yra gerųjų praktikų identifikavimas bei rekomendacijų pateikimas Baltarusijai. Rekomendacijos yra formuluojamos taip, kad neinformuotas pranešimo skaitytojas negalėtų jų sieti su Baltarusijos branduolinės saugos trūkumais, o jos būtų tapatinamos su konstruktyviais pasiūlymais, kaip branduolinė sauga galėtų būti sustiprinama dar labiau.

Pranešimuose spaudai, kaip ir TATENA vadovų pasisakymuose bei atitikties vertinimo rezultatų apibendrinimuose, gausu Lietuvos pozicijai tiesiogiai prieštaraujančių teiginių. Ankstesnėje straipsnio dalyje jau buvo parodyta, kad Lietuva formulavo keletą su TATENA funkcijomis tiesiogiai susijusių reikalavimų ir kaltinimų Baltarusijai. Pirma, TATENA yra svarbiausia branduolinę saugą tarptautiniu lygmeniu užtikrinanti organizacija, todėl Baltarusija turi vadovautis jos standartais⁸¹. Antra, Baltarusijos įgyvendinamas Astravo AE projektas pažeidžia TATENA saugos standartus⁸². Trečia, Baltarusija, visokeriopai remiama Rusijos, Astravo AE projektą įgyvendina neatsakingai⁸³ ir neskaidriai⁸⁴. O štai TATENA pranešimai spaudai formuoja įspūdį, kad Baltarusija, vadovaudamasi TATENA rekomendacijomis ir pasitelkdama jos atitikties vertinimo misijas, kruopščiai ir skaidriai plėtoja savo branduolinės energetikos programą, kurią įgyvendina gerai parengti ir motyvuoti specialistai.

Pirmuoju ir antruoju atveju TATENA pranešimai pabrėžia, kad Baltarusija vadovaujasi TATENA tarptautinėmis branduolinės saugos rekomendacijomis, nors daugeliu atvejų tai tiesiogiai ir nėra įvardijama. Pavyzdžiui, 2017 m. sausio 20 d. TATENA pranešimas spaudai apie Astravo AE aikštelės atitikties išorės įvykiams peržiūrą informuoja, kad Baltarusija „parodė tvirtą išipareigojimą atitikti TATENA saugumo standartų keliamus tikslus“⁸⁵. 2016 m. spalio 14 d. pranešimas apie reguliacinės aplinkos peržiūros rezultatus taip pat teigia, kad Baltarusija, matydama „branduolinę ir radiacinę saugą kaip svarbų prioritetą <...>“⁸⁶, – laikosi pirmojo fundamentalaus TATENA saugos principo⁸⁷. Nors šiame pranešime glaustai ir nurodoma, kad esama sunkumų jonizuojančiosios spinduliuotės reguliavimo srityje ir šiai sričiai trūksta „tinkamo dėmesio“, – ši teiginį užgožia pozityvi informacija apie kitus Baltarusijos pasiekimus ir jos specialistų norą bendradarbiauti bei tobulėti⁸⁸. Atitinkamai pranešimuose spaudai teigiama, kad Baltarusija

įgyvendina TATENA, įvertinusios atitiktį, pateiktas rekomendacijas dėl saugos⁸⁹.

Svarbu pažymėti, kad informacija apie Baltarusijos atitiktį TATENA saugos standartams pranešimuose pateikiama gana abstrakčiai, tačiau kartu tiesmukai pabrėžiamos „geros“ Baltarusijos intencijos, už Astravo AE projekto įgyvendinimą atsakingo personalo kompetencija bei skaidrumas. 2020 m. kovo 4 d. paskelbtame pranešime, kuriame informuojama apie trečiosios integruotos infrastruktūros peržiūros rezultatus, Baltarusijos branduolinės energetikos specialistai buvo apibūdinti kaip gerai parengti, kompetentingi ir atviri profesionalai. O pats misijos pakvietimo faktas buvo prilyginamas Baltarusijos „nuoširdiems interesams ir skaidrumo demonstravimui“⁹⁰. 2019 m. rugpjūčio 22 d. skelbiamame pranešime apie saugos prieš pradėdant eksploataciją peržiūros rezultatus teigiama, kad Baltarusija rodo įsipareigojimą stiprinti saugą⁹¹, o 2018 m. spalio 22 d. pranešime apie avarinės parengties peržiūrą akcentuojamas Baltarusijos noras tobulėti avarinės parengties srityje⁹². Panaši Baltarusijos panegirika įtraukiama ir į likusius TATENA pranešimus spaudai⁹³.

TATENA sistemiškai skelbiant pozityvaus pobūdžio informaciją apie atitikties vertinimo rezultatus Baltarusijoje, tai ilgainiui ima atsispindėti ir viešojoje erdvėje. Pavyzdžiui, politologams gerai pažįstamame leidinyje „The National Interest“, kuriame Francis Fukuyama spausdino savo idėjas apie istorijos pabaigą, 2018 m. birželio 18 d. paskelbtas straipsnis, kuriame kvestionuojama Lietuvos kritika Astravo AE saugai. Straipsnio autorius, keldamas abejones Lietuvos užsienio politikos nuoširdumu, būtent ir remiasi TATENA pranešimais spaudai apie atitikties vertinimo rezultatus Baltarusijoje⁹⁴. Problema yra ta, kad tokio pobūdžio straipsnio negalima laikyti koku nors išskirtiniu ar vienetiniu atveju, nes jis labiau atvaizduoja Lietuvai nepalankią tendenciją – TATENA skleidžiamos informacijos apie Astravo AE reprezentavimą tarptautiniuose leidiniuose. Remiantis TATENA publikuojama informacija apie Baltarusijos branduolinės energetikos programą, „bne IntelliNews“⁹⁵, „Forbes“⁹⁶, „The Jamestown Foundation“⁹⁷ ir kituose leidiniuose skelbiami straipsniai, kuriuose arba palankiai vertinama Astravo AE sauga, arba ginčijamas Lietuvos išsakomų priekaištų pagrįstumas. TATENA atitikties vertinimo išvadamis aktyviai remiasi ir Baltarusija, kuri organizacijos skleidžiamą informaciją panaudoja Lietuvos keliamo susirūpinimo dėl Astravo AE saugos diskreditavimui.

Išvados

TATENA atliko svarbų vaidmenį Lietuvos užsienio politikoje dėl Astravo AE, tačiau jos formuojamas viešasis diskursas apie branduolinę energetiką Baltarusijoje neatitiko šalies formuluojamų lūkesčių. TATENA vadovų pareiškimai, atitikties vertinimo ataskaitos ir pranešimai spaudai teigiamai atsiliepė arba konkrečiai apie Astravo AE,

arba apie Baltarusijos pastangas užtikrinti jos saugą. TATENA vadovų pasisakymuose Astravo AE projektas yra suvokiamas kaip branduolinės energetikos gyvybingumą tarptautiniu mastu pagrindžiantis procesas ir pateikiamas kaip vienas iš organizacijos vadovybės darbo efektyvumą atskleidžiančių rodiklių. TATENA pranešimuose spaudai pats atitikties vertinimo misijų pasitelkimo faktas yra įvardijamas kaip Baltarusijos pastangas užtikrinti branduolinę saugą pagrindžiantis argumentas. Nors TATENA atitikties vertinimo ataskaitose esama ir Lietuvos išsakomų teiginių dėl Baltarusijos neatitikties branduolinės saugos standartams patvirtinimo, jie yra išdėstomi pasiūlymų, o ne tiesioginio neatitikimo konstatavimo forma.

Tai leidžia teigti, kad TATENA viešojoje erdvėje visapusiškai palaikė Baltarusijos pusę, o tai neišvengiamai trukdė Lietuvai pateisinti savo pasipriešinimą Astravo AE kaip nesaugiam ir tarptautinių standartų neatitinkančiam projektui. Lietuva kaltino Baltarusiją tarptautinių branduolinės saugos standartų nesilaikymu, o TATENA tikino, kad Baltarusija rimtai žiūri į savo įsipareigojimus branduolinės saugos srityje. Lietuvai kalbant apie neskaidrų ir neatsakingą Astravo AE projekto įgyvendinimą, TATENA nekommentuodavo Astravo AE statybų metu įvykusių incidentų, tačiau reguliariai akcentuodavo, kad „motyvuoti ir kompetentingi“ Baltarusijos branduolinės energetikos specialistai atvirai dirbo su TATENA atitikties vertinimo misijų personalu. Lietuva teigė, kad Baltarusija vengia bendradarbiauti su TATENA, tačiau pati organizacija nuolat pabrėždavo konstruktyvų Baltarusijos bendradarbiavimą. Šitaip TATENA padėjo legitimuoti branduolinės energetikos plėtrą Baltarusijoje, o ne Lietuvos pasipriešinimą Astravo AE statyboms.

Žinoma, teigiamo pobūdžio informacijos sklaida neturėtų būti prilyginama Astravo AE saugai. TATENA nepareiškė susirūpinimo dėl Astravo AE statybų metu įvykusių incidentų ar dėl to, kad Baltarusija juos pakomentuodavo tik tada, kai juos paviešindavo vietiniai aktyvistai. Atitinkamai TATENA neparagino Baltarusijos įgyvendinti Espo ir Orhuso konvencijų nuostatų, nepasmerkė žmogaus teisių pažeidimų (aplinkosaugos aktyvistų persekiojimo) ir nereagavo į kitus objektyviai pagrįstus projekto trūkumus.

References

- Archer C., *International Organizations. Third Edition*, London and New York: Routledge, 2003.
- Aris B., „LONG READ: Construction Work on Belarus’ Ostrovets Nuclear Power Station almost Complete, but Is it Safe?“, *bne IntelliNews*, <https://www.intelinews.com/long-read-construction-work-on-belarus-ostrovets-nuclear-power-station-almost-complete-but-is-it-safe-184557/>, 2020-12-18.
- Barkin J. S., *International Organization: Theories and Institutions*, New York: Palgrave Macmillan, 2011.

- Beckman L., „Deciding the Demos: Three Conceptions of Democratic Legitimacy“, *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 4 (22), 2019, p. 412–431, <https://doi.org/10.1080/13698230.2017.1390661>.
- Brewer T. L., „Collective Legitimization in International Organizations Concept and Practice“, *Denver Journal of International Law & Policy* 2 (1), 2020, p. 73–88.
- Duffield J., „What are International Institutions?“, *International Studies Review* 9 (1), 2007, p. 1–22, <https://doi.org/10.1111/j.1468-2486.2007.00643.x>
- Haas B. E., *When Knowledge is Power: Three Models of Change in International Organizations*, Berkeley: University of California Press, 1990.
- Hurd I., „Legitimacy and Authority in International Politics“, *International Organization* 2 (53), 1999, p. 379–408.
- Genys D., Leonavičius L., *Energetinio saugumo sociologija. Teorija ir praktika*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2018.
- IAEA, „IAEA Mission Concludes Site and External Events Design (SEED) Review in Belarus“, <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/iaea-mission-concludes-site-and-external-events-design-seed-review-in-belarus>, 2020-12-01.
- IAEA, „IAEA Mission says Belarus Committed to Nuclear Safety; Further Regulatory Strengthening Needed Ahead of Reactor Start“, <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/iaea-mission-says-belarus-committed-to-nuclear-safety-further-regulatory-strengthening-needed-ahead-of-reactor-start>, 2020-12-03.
- IAEA, „Fundamental Safety Principles“, https://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/Pub1273_web.pdf, 2020-11-04.
- IAEA, „IAEA Delivers Report on Nuclear Power Development to Belarus Deputy Prime Minister“, <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/iaea-delivers-report-nuclear-power-development-belarus-deputy-prime-minister>, 2020-12-05.
- IAEA, „IAEA Mission sees Safety Commitment at Belarus NPP Ahead of Commercial Operation“, <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/iaea-mission-sees-safety-commitment-at-belarus-npp-ahead-of-commercial-operation>, 2020-12-14.
- IAEA, „IAEA Reviews Belarus’s Emergency Preparedness and Response Framework“, <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/iaea-reviews-belarus-emergency-preparedness-and-response-framework>, 2020-12-12.
- IAEA, „IAEA Reviews Belarus’ Nuclear Power Infrastructure Development“, <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/iaea-reviews-belarus-nuclear-power-infrastructure-development>, 2020-12-15.
- IAEA, „The IAEA Mission Statement“, <https://www.iaea.org/about/mission>, 2020-10-15.
- IAEA, „The Statute of the IAEA“, <https://www.iaea.org/about/statute#a1-2>, 2020-10-15.
- IAEA, „Report of the EPREV Mission to Belarus, 4–8 October 2010“, https://www.iaea.org/sites/default/files/documents/review-missions/eprev_mission_to_belarus_2010_.pdf, 2020-08-15.

- IAEA, „Mission Report on the Integrated Nuclear Infrastructure Review (INIR)“, https://www.iaea.org/sites/default/files/documents/review-missions/2013-01-23_approved_inir_report_belarus_1.pdf, 2020-08-17.
- IAEA, „Safety of the Belarusian NPP against Site Specific External Hazards“, https://www.iaea.org/sites/default/files/documents/review-missions/seed_mission_report_belarus_2017.pdf;; 2020-08-20.
- IAEA, „EPREV Report peer Appraisal of the Arrangements in the Republic of Belarus regarding the Preparedness for responding to a Radiation Emergency“, <https://www.iaea.org/sites/default/files/documents/review-missions/eprev-belarus-171018.pdf>, 2020-08-12.
- IAEA, „Education and Training Appraisal Mission in Belarus 30 May to 3 June 2011“, https://www.iaea.org/sites/default/files/documents/review-missions/eduta_2011-belarus.pdf, 2020-08-25.
- IAEA, „Report of the Integrated Regulatory Review Service (IRRS) Mission to Belarus“, https://www.iaea.org/sites/default/files/documents/review-missions/irrs_report_belarus_october_2016.pdf, 2020-08-28.
- IAEA, „Executive Summary“, https://www.iaea.org/sites/default/files/documents/review-missions/belarus_report_summary.pdf, 2020-08-25.
- IAEA, „Mission Report on the Integrated Nuclear Infrastructure Review (INIR) – Phase 3“, <https://www.iaea.org/sites/default/files/documents/review-missions/inir-3-mission-belarus-040320.pdf>, 2020-08-27.
- IAEA, „IAEA Director General’s Introductory Statement to the Board of Governors“, <https://www.iaea.org/iaea-director-generals-introductory-statement-to-the-board-of-governors-18-november-2020>, 2020-11-18.
- IAEA, „IAEA Director General’s Introductory Statement to the Board of Governors“, <https://www.iaea.org/newscenter/statements/iaea-director-generals-introductory-statement-to-the-board-of-governors-14-september-2020>;; 2020-11-18.
- IAEA, „Opening Remarks at AtomExpo Belarus 2016“, <https://www.iaea.org/newscenter/statements/opening-remarks-at-atomexpo-belarus-2016>, 2020-11-09.
- IAEA, „Statement at Institute of Retraining and Professional Development“, <https://www.iaea.org/newscenter/statements/statement-institute-retraining-and-professional-development>, 2020-11-09.
- IAEA, „Introductory Statement to Board of Governors“, <https://www.iaea.org/newscenter/statements/introductory-statement-board-governors-55>, 2020-10-25.
- IAEA, „IAEA Director General’s Introductory Statement to the Board of Governors“, <https://www.iaea.org/iaea-director-generals-introductory-statement-to-the-board-of-governors-18-november-2020>, 2020-11-18.
- IAEA, „Academic Centre of Natural Sciences University of Latvia“, <https://www.iaea.org/newscenter/statements/academic-centre-of-natural-sciences-university-of-latvia>, 2020-10-25.
- IAEA, „Competitiveness of Nuclear Energy: IAEA’s Perspective and Study Results for Europe“, <https://www.iaea.org/newscenter/statements/competitiveness-nuclear-energy-iaea%C2%B4s-perspective-and-study-results-europe>, 2020-10-15.

- Juozaitis J., „Lithuanian Foreign Policy vis-à-vis Belarusian Nuclear Power Plant in Ostrovet“, *Lithuanian Foreign Policy Review* 35, 2016, p. 41–66, <http://doi.org/10.1515/lfpr-2016-0023>
- Juozaitis J., „Astravo atominė elektrinė Lietuvos užsienio politikoje: tikslai, priemonės ir ateities perspektyvos“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga* 17, 2019, p. 293–338.
- Juozaitis J., *Mažųjų valstybių nacionalinių interesų įgyvendinimas tarpvyriausybiniuose organizacijose: Lietuvos pasipriešinimas Astravo ir Baltijos atominių elektrinių statyboms*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2020, 261 p.
- Juozaitis J., „International Conflicts Related to Energy: A Case Study of Lithuania’s Opposition to the Construction of Russian Nuclear Power Plants Near Its Borders“, Manuela T., Ślusarczyk B. (eds.), *Energy Transformations Towards Sustainability*, Amsterdam: Elsevier, 2020.
- Karasik T., „Lithuania’s European Energy War“, *The National Interest*, <https://nationalinterest.org/feature/lithuania%E2%80%99s-european-energy-war-26151>, 2020-12-18.
- Keohane R. O., Lisa L. M., „The Promise of Institutional Theory“, *International Security* 20 (1), 1995, p. 39–51.
- Keohane R. O., *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton: Princeton University Press, 1984, 320 p.
- Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Energetikos ministro ir naujojo TATENA vadovo susitikime – Astravo AE problemos“, <https://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/energetikos-ministro-ir-naujojo-tatena-vadovo-susitikime-astravo-ae-problemos>, 2020-10-18.
- Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Energetikos viceministras: branduolinės saugos standartai negali būti pasirenkami“, <http://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/energetikos-viceministras-branduolines-saugos-standartai-negali-buti-pasirenkami>, 2020-11-14.
- Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Viceministras aptarė aktualius branduolinės energetikos klausimus su TATENA atstovais“, <http://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/viceministras-aptare-aktuali-us-branduolines-energetikos-klausimus-su-tatena-atstovais>, 2020-11-12.
- Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Lietuvos Respublikos Vyriausybės vertinimas dėl Baltarusijos Respublikoje, Astravo rajone, statomos branduolinės elektrinės“, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/62274c604b7c11e78869ae36ddd5784f?jfwid=76rykc1h9>, 2020-10-19.
- Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Energetikos ministras Ž. Vaičiūnas: TATENA turi užtikrinti savo misijos Baltarusijos branduolinėje elektrinėje įgyvendinimą“, <https://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/energetikos-ministras-z-vaiciunas-tatena-turi-uztikrinti-savo-misijos-baltarusijos-branduolineje-elektrineje-igyvendinima>, 2020-10-18.
- Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Energetikos ministras Ž. Vaičiūnas: Astravo AE priežiūra – ir TATENA reputacijos klausimas“, <https://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/energetikos-ministras-z-vaiciunas-astravo-ae-prieziura-ir-tatena-reputacijos-klausimas>, 2020-10-18.
- Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Energetikos ministras Ž. Vaičiūnas: branduolinė sauga yra TATENA atsakomybė, todėl neatsakinga būtų toleruoti tai, kas vyksta Baltarusijos

- BE“, <https://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/energetikos-ministras-z-vaiciunas-branduoline-sauga-yra-tatena-atsakomybe-todel-neatsakinga-butu-toleruoti-tai-kas-vyksta-baltarusijos-be>, 2020-11-15.
- Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Energetikos ministro Žygimanto Vaičiūno pokalbyje TATENA vadovu – Baltarusijos BE saugos klausimai“, <https://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/energetikos-ministro-zygimanto-vaiciuno-pokalbyje-tatena-vadovu-baltarusijos-be-saugos-klausimai>, 2020-10-18.
- Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „TATENA Generalinėje konferencijoje Lietuva akcentavo visuomenės informavimo apie branduolinės saugos priemones svarbą“, <http://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/tatena-generalineje-konferencijoje-lietuva-akcentavo-visuomenes-informavimo-apie-branduolines-saugos-priemones-svarba>, 2020-11-14.
- Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Susitikime su Y. Amano – apie pirmininkavimo ES Tarybai tikslus ir branduolinius projektus“, <http://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/susitikime-su-y-amano-apie-pirmininkavimo-es-tarybai-tikslus-ir-branduolinius-projektus>, 2020-11-17.
- Lietuvos Respublikos Seimas, nutarimas „Dėl aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/3955e800388111eb8c97e01ffe050e1c?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=e85b6310-266f-44d5-ac11-9c2f00c4b291>, 2020-12-15.
- Lietuvos Respublikos Seimas, „Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymas“, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.33408?jfwid=4t02btqbl>, 2020-10-18.
- Lietuvos Respublikos Seimas, „Lietuvos Respublikos būtinųjų priemonių, skirtų apsaugoti nuo trečiųjų šalių nesaugių branduolinių elektrinių kelių grėsmių, įstatymas“, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/544fa8122b3f11e79f4996496b137f39?jfwid=-wd7z6nc1j>, 2020-11-12.
- Lietuvos Respublikos Seimas, „Įstatymas dėl branduolinės elektrinės, statomos Baltarusijos Respublikoje, Astravo rajone, pripažinimo nesaugia, keliančia grėsmę Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui, aplinkai ir visuomenės sveikatai“, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=1821jtkst4&documentId=5aacf1d2558e11e78869ae36ddd5784f&category=TAD>, 2020-11-12.
- Lietuvos Respublikos Seimas, „Dėl Černobylio atominės elektrinės avarijos 30-ųjų metinių bei Baltarusijos Astravo rajone statomos atominės elektrinės keliamo pavojaus Lietuvai ir siūlymo Lietuvos Respublikos Vyriausybei imtis visų reikiamų veiksmų grėsmei sumažinti“, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b5a743511c2e11e6acbed8d454428fb7>, 2020-11-15.
- Lietuvos Respublikos Prezidentas, „Lietuvos kaimynystėje planuojamų AE saugai – tarptautinis dėmesys“, <https://www.lrp.lt/lt/spaudos-centras/pranesimai-spaudai/13331>, 2020-12-15.
- Lietuvos Respublikos Prezidentas, „Atominės energetikos plėtra regione privalo atitikti tarptautinius saugumo standartus“, <https://www.lrp.lt/lt/spaudos-centras/pranesimai-spaudai/8892>, 2020-11-18.

- Lietuvos Respublikos Prezidentas, „Vienodi ir griežti saugos standartai – visoms pasaulio AE“, <https://www.lrp.lt/lt/vienodi-ir-griezti-saugos-standartai-visoms-pasaulio-ae/13342>, 2020-10-17.
- Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, „Užsienio reikalų ministerijos pareiškimas dėl Baltarusijoje statomos Astravo atominės elektrinės“, <http://www.urm.lt/default/lt/naujienos/uzsienio-reikalu-ministerijos-pareiškimas-del-baltarusijoje-statomos-astravo-atominės-elektrinės>, 2020-11-11.
- Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, „TATENA konferencijoje Vienoje Lietuvos atstovai kelia tarptautinių branduolinės saugos standartų laikymosi klausimus“, <http://www.urm.lt/default/lt/naujienos/tatena-konferencijoje-vienoje-lietuvas-atstovai-kele-tarptautiniu-branduolines-saugos-standartu-laikymosi-klausimus>, 2020-11-15.
- Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, „2012 metų veiklos ataskaita“, Vilnius: Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, 2013, p. 9, 10.
- Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, „Užsienio reikalų ministras aptarė Astravo AE problematiką su TATENA generaliniu direktoriumi“, <http://www.urm.lt/default/lt/naujienos/uzsienio-reikalu-ministras-aptare-astravo-ae-problematika-su-tatena-generaliniu-direktoriumi->, 2020-11-12.
- Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, „Lietuva kels klausimus dėl Astravo AE Vienoje vykstančiame Branduolinės saugos konvencijos susitikime“, <http://www.urm.lt/default/lt/naujienos/lietuva-kels-klausimus-del-astravo-ae-vienoje-vykstanciam-branduolines-saugos-konvencijos-susitikime->, 2020-11-12.
- Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, „Lietuvos URM ragina Baltarusiją kuo skubiau įgyvendinti TATENA branduolinės saugos reikalavimus“, <http://www.urm.lt/default/lt/naujienos/lietuvas-urm-ragina-baltarusija-kuo-skubiau-igyvendinti-tatena-branduolines-saugos-reikalavimus>, 2020-12-06.
- Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, „Lietuva kreipėsi į Europos Komisiją dėl neatsakingo Baltarusijos požiūrio į branduolinę saugą ir tarptautinius įsipareigojimus dėl Astravo AE“, <http://www.urm.lt/default/lt/naujienos/lietuva-kreipesi-i-europos-komisija-del-neatsakingo-baltarusijos-pozuorio-i-branduoline-sauga-ir-tarptautinius-isipareigojimus-del-astravo-ae>, 2020-11-12.
- Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, „Lietuvos UR Ministras Kopenhagoje pabrėžė finansinės drausmės ir vieningos politikos svarbą ES saugumui“, <http://www.urm.lt/default/lt/naujienos/lietuvas-ur-ministras-kopenhagoje-pabreze-finansines-drausmes-ir-vieningos-energetikos-politikos-svarba-es-saugumui>, 2020-11-12.
- Matti S., *Exploring Public Policy Legitimacy. A Study of Belief-System Correspondence in Swedish Environmental Policy*, Luleå: Luleå University of Technology, 2009.
- Molis A., Gliubutė J., „Branduolinės energetikos plėtros Baltijos regione perspektyvos“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga* 10, 2012.
- Molis A., Česnakas G., Juozaitis J., „Rusijos geoenergetika ir Baltijos šalių atsakas: integracijos ir bendradarbiavimo iniciatyvų reikšmė“, *Politologija* 91 (3), 2018, p. 3–47, <https://doi.org/10.15388/Polit.2018.91.11964>.

- Mulligan S. P., „The Uses of Legitimacy in International Relations“, *Millennium: Journal of International Studies* 2 (34), p. 351.
- Parliamentary Assembly of Council of Europe, „Nuclear Safety and Security in Europe“, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=25175>, 2020-11-14.
- Preiherman Y., „Belarus and the EU: Where Could Another Rapprochement Lead?“, *The Jamestown Foundation*, https://jamestown.org/program/belarus-and-the-eu-where-could-another-rapprochement-lead/#_ftnref18, 2020-12-19.
- Rapoza K., „EU Nuclear Fears Drive Attempt To Shut Down Belarus Nuke Power Plant“, *Forbes*, <https://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2020/04/28/eu-nuclear-fears-just-because-its-russian-doesnt-mean-its-bad/?sh=6fc42070c820>, 2020-12-19.
- Sąjūdis prieš Astravo AE, „Dėl Latvijos veiksmų kreiptasi į Europos Komisijos pirmininkę“, <https://www.astravui.lt/post/d%C4%97l-latvijos-veiksm%C5%B3-kreiptasi-%C4%AF-europos-komisijos-pirminink%C4%99>, 2020-12-01.
- Simmons B. A., Martin L. L., „International Organizations and Institutions“, Carlsnaes W., Risse T., Simmons B. A. (eds.), *Handbook of International Relations*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2012, p. 335.
- Suchman M. C., „Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches“, *Academy of Management Review* 3 (20), 1995.
- Schoon E. W., Joosse A. P., Milward H. B., „Networks, Power, and the Effects of Legitimacy in Contentious Politics“, *Sociological Perspectives* 63 (4), 2020, p. 670–690, <https://doi.org/10.1177%2F0731121419896808>.
- Tallberg J., Zürn M., „The Legitimacy and Legitimation of International Organizations: Introduction and Framework“, *The Review of International Organizations* 14, 2019, p. 581–606, <https://doi.org/10.1007/s11558-018-9330-7>.
- Wiechnik S., „Political Legitimacy and Values“, <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/political-legitimacy-and-values>, 2020-10-29.

Priedai

1 priedas

TATENA generalinių direktorių pareiškimai apie Baltarusiją

Data	(De)legitimuojantis turinys
2020-11-18	Legitimacija: „Baltarusija, kuri artimai bendradarbiavo su Agentūra kuriant reikalingą infrastruktūrą naujoms branduolinės energetikos programoms, ši mėnesį prijungė savo pirmąjį branduolinį reaktorių prie nacionalinio elektros tinklo. Tai <...> iliustruoja svarbius pasiekimus, kurie rodo tolesnį mūsų valstybių narių susidomėjimą branduoline energetika.“ ¹
2020-09-14	Legitimacija: „Dvi naujos, kurios artimai bendradarbiavo su Agentūra kurdamos savo branduolinės energetikos programas, neseniai pasiekė svarbių rezultatų. <...> Baltarusija baigė krauti kurą į pirmąjį iš dviejų savo statomų reaktorių.“ ²
2016-06-01	Legitimacija: „Aš pats mačiau greitai daromą pažangą statant <...> pirmuosius du reaktorius Baltarusijoje. Jie greičiausiai bus baigti per ateinančius kelerius metus.“ ³
2016-04-19	Legitimacija: „Baltarusija, statydama du reaktorius Astravo statybvietėje, yra viena iš labiausiai pažengusių šalių, kurias TATENA vadina [branduolinės energetikos - aut. past] „naujokėmis“. TATENA artimai bendradarbiavo su Baltarusija visais šio didžiojo projekto aspektais ir toliau siūlys visokeriopą paramą.“ Legitimacija: „<...> Baltarusija yra vertinga TATENA partnerė. Mes artimai dirbame kartu <...>.“ ⁴
2013-11-28	Legitimacija: „Anksčiau ši mėnesį pradėjusi statyti pirmąjį Astravo AE reaktorių, Baltarusija tapo pirmąja branduoline „naujoke“ Europoje ir antrąja pasaulyje valstybe, kuri per pastaruosius tris dešimtmečius pradėjo statyti savo pirmąją branduolinę elektrinę.“ ⁵
2012-04-02	Legitimacija: „Baltarusija įgijo nemažą patirtį reaguodama į branduolinius incidentus po Černobylio katastrofos 1986 m., kuri turėjo didelę įtaką Jūsų valstybei. Ekspertai iš Baltarusijos dalijosi savo įgytomis žiniomis ir įgūdžiais su TATENA ir jos valstybėmis narėmis. Tai buvo itin vertinga, kai prieš metus mes turėjome reaguoti į dar vieną branduolinę avariją mano gimtojoje valstybėje. Aš referuoju, žinoma, į avariją Fukušimoje. TATENA Incidentų ir avarijų centras, kuriam vadovauja mano kolega iš Baltarusijos, dr. Elena Buglova, nepertraukiamai dirbo daugelį mėnesių tam, kad ji suvaldytų.“ Legitimacija: „Džiaugiuosi, kad Baltarusija 2010 m. priėmė TATENA Avarinio pasirėngimo peržiūros atitikties vertinimo misiją, kurios tarptautiniai ekspertai atliko nepriklausomą avarinės parengties Jūsų šalyje vertinimą.“ Legitimacija: „Baltarusija, TATENA padedama, jau daugelį metų organizuoja antrosios pakopos radiacinės saugos ir radiacijos šaltinių saugos kursus rusų kalba. Šie nacionalinio lygmens kursai yra geras Agentūros veiklų, kurios skirtos stiprinti gebėjimus avarinės parengties ir atsako srityse, pavyzdys.“ ⁶
2008-11-28	Legitimacija: „Lyginamosios sąnaudos <...> rodo branduolinės energetikos konkurencingumą Baltarusijoje.“ ⁷

TATENA duomenys.

- 1 IAEA, „IAEA Director General’s Introductory Statement to the Board of Governors“, , 2020-11-18.
- 2 IAEA, „IAEA Director General’s Introductory Statement to the Board of Governors“, , 2020-11-18.
- 3 IAEA, „Academic Centre of Natural Sciences University of Latvia“, , 2020-10-25.
- 4 IAEA, „Opening Remarks at AtomExpo Belarus 2016“, , 2020-11-09.
- 5 IAEA, „Introductory Statement to Board of Governors“, , 2020-10-25.
- 6 IAEA, „Statement at Institute of Retraining and Professional Development“, , 2020-11-09.
- 7 IAEA, „Competitiveness of Nuclear Energy: IAEA’s Perspective and Study Results for Europe“, , 2020-10-15.

2 priedas

TATENA atitikties vertinimo misijos Baltarusijoje

TATENA misijos laikas, tipas ir viešumas	(De)legitimuojantis turinys
TATENA misijos laikas, tipas ir viešumas	(De)legitimuojantis turinys
2010 m. spalio 4 d. „Pasirengimo avarijai peržiūra Nr. 1“ (vieša ataskaita)	Neaišku: „Esminė EPREV komandos išvada <...> yra ta, kad Baltarusija įsteigė patikimą pasirengimo avarijoms ir reagavimo sistemą, tačiau jos tinkamumas ir funkcionalumas turėtų būti peržiūrėtas Baltarusijos planų statyti naują atominę elektrinę kontekste.“ Legitimacija: Komandai paliko įspūdį kolegų atsidavimas ir žinios ir ji įvertino tvirtą įsipareigojimą toliau tobulinti esančią avarinės parengties sistemą ir suderinti nacionalinio lygmens teisės aktus su tarptautiniais standartais. ¹
2011 m. gegužės 30 d. „Švietimo ir mokymų vertinimas“ (ataskaita neviešinama - skelbiama santrauka)	Skelbiama neutralaus pobūdžio organizacinė informacija , iš kurios negalima spręsti apie tuometinę Baltarusijos branduolinės energetikos švietimo ir mokymų būklę. ²
2012 m. birželio 18 d. „Integruota branduolinės infrastruktūros peržiūra Nr. 1 ir Nr. 2“ (vieša ataskaita)	Legitimacija: Misijos komanda nustatė, kad Baltarusijos vyriausybė turi aiškų įsipareigojimą branduolinės energetikos programai. <...> INIR misija vyko konstruktyvioje ir atviroje atmosferoje. INIR komanda nustatė, kad Baltarusija padarė apgalvotą sprendimą dėl branduolinės energetikos programos ir taip pasiekė pirmąjį jos plėtros etapą. INIR komanda taip pat nustatė, kad Baltarusija įgyvendino daugumą sąlygų antrajam etapui pasiekti. ³
2016 m. spalio 2 d. „Integruota teisinės bazės peržiūra“ (vieša ataskaita)	Legitimacija: Su IRRS peržiūros komanda buvo bendradarbiaujama atviroje ir skaidrioje atmosferoje visą misijos įgyvendinimo laikotarpį. IRRS misija nustatė, kad Baltarusija turi reguliacinę branduolinės saugos aplinką ir tvirtą įsipareigojimą branduolinei ir radiacinei saugai <...>. Neaišku: „Valstybė turi ilgą jonizuojančiosios spinduliuotės naudojimo ir reguliavimo medicinos, pramonės ir mokslo srityse istoriją. Nepaisant to, vis dar yra nuosekios ir efektyvios jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinių reguliavimo sunkumų, kuriuos dar būtina išspręsti. IRRS komanda identifikavo dvi gerąsias praktikas ir pateikė rekomendacijas ir pasiūlymus ten, kur patobulinimai yra reikalingi ar pageidautini siekiant toliau stiprinti reguliacinę aplinką ir jos atitiktį TATENA saugos standartams. IRRS komanda pastebėjo, kad dauguma šių rekomendacijų jau buvo identifiukuotos „Gosatomnadzor“ prieš šią misiją ir įtrauktos į jo veiksmų planą.“ ⁴
2017 m. sausio 16 d. „Aikštėlės atitikties išoriniams įvykiams peržiūra“ (vieša ataskaita)	Legitimacija: Atitikties vertinimo komanda įvertino Baltarusijos pateiktą informaciją ir nusprendė <...>, kad buvo tinkamai atsižvelgta į visus būtinius teritorijos saugos aspektus ir konkrečiai vietai būdingus Baltarusijos AE projektavimo parametrus, susijusius su atitinkamais išorės pavojais. Be to, peržiūros grupė padarė išvadą, kad buvo imtasi tinkamų priemonių spręsti su išorės įvykiais susijusius sunkumus, atsižvelgiant į Fukušimos Daiičio avarijos pamokas <...>. ⁵
2018 m. spalio 8 d. „Pasirengimo avarijai peržiūra Nr. 2“ (vieša ataskaita)	Legitimacija: Baltarusijos vyriausybė turi būti pagirta už tai, kad ji skyrė didelius išteklius pasirengimui avarijai visais valdžios lygmenimis, koordinuojant Nepaprastųjų situacijų ministerijai. Šiame etape buvo parengta reagavimo tvarka įvairiais lygmenimis, o dauguma reagavimo organizacijų sukūrė išsamią tvarką, kad įvykdytų joms priskirtus vaidmenis ir atsakomybę. TATENA saugos standartai buvo plačiai naudojami kaip nuoroda kuriant šias priemones. Daugeliu atvejų susitarimai buvo išbandyti atliekant skirtingas treniruotes ir pratybas, kurios suteikė vertingų įžvalgų, kaip pagerinti avarinę parengtį. ⁶
2019 m. rugpjūčio 5 d. „Saugos prieš eksploataciją peržiūra“ (ataskaita neviešinama - skelbiama santrauka)	Legitimacija: „Saugos prieš eksploataciją peržiūros komanda nustatė, kad Baltarusijos AE vadovai yra įsipareigoję pagerinti savo elektrinės operacinę saugą ir patikimumą. Komanda nustatė geras veiklos sritis, įskaitant šias: Baltarusijos AE vadovybė pareiškė pasiryžusi tobulinti sritis, kurias reikia tobulinti, ir pareiškė norą susitikti po tolesnio vizito maždaug per aštuoniolika mėnesių.“ ⁷
2020 m. vasario 24 d. „Integruota branduolinės infrastruktūros peržiūra Nr. 3“ (vieša ataskaita)	Legitimacija: Baltarusija buvo gerai pasirengusi misijai ir veiksmingai valdė savo dalyvavimą peržiūroje. INIR komanda padarė išvadą, kad Baltarusija yra arti reikalingos branduolinės energetikos infrastruktūros užbaigimo, kad galėtų pradėti eksploatuoti savo pirmąją atominę elektrinę (AE). Ji turi kompetentingas organizacijas ir baigia savo veiklą, kad pasirengtų pirmojo bloko paleidimui. ⁸

TATENA duomenys

- 1 IAEA, „Report of the EPREV Mission to Belarus, 4–8 October 2010“, , 2020-08-15.
- 2 IAEA, „Education and Training Appraisal Mission in Belarus 30 May to 3 June 2011“, , 2020-08-25.
- 3 IAEA, „Mission Report on the Integrated Nuclear Infrastructure Review (INIR)“, , 2020-08-17.
- 4 IAEA, „Report of the Integrated Regulatory Review Service (IRRS) Mission to Belarus“, , 2020-08-28.
- 5 IAEA, „Safety of the Belarusian NPP against Site Specific External Hazards“, , 2020-08-20.
- 6 IAEA, „EPREV Report peer Appraisal of the Arrangements in the Republic of Belarus regarding the Preparedness for responding to a Radiation Emergency“, , 2020-08-12.
- 7 IAEA, „Executive Summary“, , 2020-08-25.
- 8 IAEA, „Mission Report on the Integrated Nuclear Infrastructure Review (INIR) – Phase 3“, , 2020-08-27.

3 priedas

TATENA pranešimai spaudai apie Astravo AE

Pavadinimas ir paskelbimo laikas	(De)legitimuojančias turinys
Pavadinimas ir paskelbimo laikas	(De)legitimuojančias turinys
TATENA peržiūri Baltarusijos branduolinės energetikos infrastruktūros plėtojimą (2020-03-04)	Legitimacija: „Mes sutikome gerai pasirengusius, motyvuotus ir kompetentingus profesionalus, pasirengusius atvirai kalbėti visais infrastruktūros klausimais. Komanda pamatė aiškų veržlumą įgyvendinant programos tikslus ir duodant naudą Baltarusijos žmonėms, pavyzdžiui, stiprinant šalies ekonomikos vystymąsi.“ Legitimacija: „Baltarusija padarė pagirtinį pažangą nuo to laiko, kai prieš dešimt metų buvo priimtas sprendimas vykdyti branduolinės energetikos programą.“ Legitimacija: „Pakvietusi INIR atitiktis vertinimo misijai, Baltarusija pademonstravo skaidrumą ir nuoširdų interesą gauti profesionalų savo branduolinės energetikos infrastruktūros parengties <...> vertinimą.“ ¹
TATENA misija mato įsipareigojimą saugai Baltarusijos AE prieš jos komercinį paleidimą (2019-08-22)	Legitimacija: „Tarptautinė TATENA ekspertų komanda pamatė Baltarusijos atominės elektrinės operatoriaus įsipareigojimą stiprinti saugą prieš jos pirmojo reaktoriaus komercinį paleidimą. <...> Pre-OSART misija yra puiki galimybė gauti geriausių tarptautinių ekspertų nepriklausomą peržiūrą operacinei saugai stiprinti.“ ²
TATENA nagrinėja Baltarusijos avarinės parengties ir reagavimo sistemą (2018-10-17)	Legitimacija: „Pakvietusi ir priėmusi šią atitiktis vertinimo misiją, Baltarusija pademonstravo įsipareigojimą nuolat tobulinti savo pasirengimą branduoliniams ir radiologiniams avarijoms ir geriau į jas reaguoti.“ ³
TATENA misija baigia aikštelės atitiktis išoriniams įvykiams peržiūrą Baltarusijoje (2017-01-20)	Legitimacija: „<...> pakviesdama šią misiją, Baltarusijos vyriausybė parodė tvirtą įsipareigojimą atitikti TATENA saugumo standartų keliamus tikslus valstybės branduolinės programos vystymo procese. <...> Ši misija parodė, kad buvo imtasi reikiamų priemonių sukuriant branduolinių jėgainės dizaino parametrus, siekiant apsaugoti ją nuo blogiausio galimo išorinio įvykio.“ ⁴
TATENA misija teigia, kad Baltarusija yra įsipareigojusi branduolinei saugai, tolesnis reguliacinės aplinkos stiprinimas reikalingas prieš reaktoriaus paleidimą (2016-10-14)	Legitimacija: „Vykdoma daugybė priemonių, kad būtų toliau stiprinamos reguliavimo institucijos galimybės. <...> IRRS misija nustatė, kad Baltarusija turi reguliacinę aplinką saugai užtikrinti ir rado dvi gerąsias praktikas. Ji suformulavo rekomendacijas ir pasiūlymus padėti institucijoms toliau stiprinti reguliacinę aplinką Baltarusijai artėjant prie branduolinės energijos įvedimo.“ Legitimacija: „<...> kolegos iš Baltarusijos atvirai ir skaidriai bendradarbiavo su IRRS atitiktis vertinimo komanda. Jie yra įsipareigoję užtikrinti veiksmingą branduolinės programos reguliavimo priežiūrą, taip pat įvairią veiklą su spinduliuotės šaltiniais. <...> Esu įsitikinęs, kad jie imsis įgyvendinti IRRS misijos nustatytas rekomendacijas, kad dar labiau pagerintų pasirengimą naudoti branduolinę energiją.“ Legitimacija: „Baltarusijos Vyriausybė, laikydamasi TATENA pirmojo fundamentalaus saugos principo, mato branduolinę ir radiacinę saugą kaip svarbų prioritetą.“ Delegitimacija: „Baltarusija turi ilgą jonizuojančiosios spinduliuotės panaudojimo ir reguliavimo medicinoje bei pramonėje istoriją, tačiau čia vis dar esama sunkumų. Medicinos ir profesinės apšvitės reguliavimui reikia tinkamo dėmesio <...>.“ ⁵
TATENA Baltarusijos ministro pirmininko pavaduotojui perduoda ataskaitą dėl branduolinės energetikos plėtotos (2012-10-05)	Legitimacija: „Ataskaita pažymi, kad Baltarusija padarė svarbią pažangą plėtodama branduolinės energetikos infrastruktūrą savo branduolinės energetikos programoje ir kad Baltarusija yra pakeliui į infrastruktūrinį pasirengimą remti atominės elektrinės statybas. Baltarusija jau įgyvendino keletą rekomendacijų, kuriomis mes pasidalyjome su ja birželį ir vyriausybė planuoja įgyvendinti visas likusias rekomendacijas. <...> Tai rodo, kad valstybė į ataskaitą žiūri rimtai.“ Legitimacija: „Ataskaita pažymi Baltarusijos ekspertinius pajėgumus radiacinės apsaugos ir aplinkosauginio monitoringo srityse <...>.“ ⁶

TATENA duomenys.

- 1 IAEA, „IAEA Reviews Belarus’ Nuclear Power Infrastructure Development“, , 2020-12-15.
- 2 IAEA, „IAEA Mission Sees Safety Commitment at Belarus NPP Ahead of Commercial Operation“, , 2020-12-14.
- 3 IAEA, „IAEA Reviews Belarus’s Emergency Preparedness and Response Framework“, , 2020-12-12.
- 4 IAEA, „IAEA Mission Concludes Site and External Events Design (SEED) Review in Belarus“, , 2020-12-12.
- 5 IAEA, „IAEA Mission Says Belarus Committed to Nuclear Safety; Further Regulatory Strengthening Needed Ahead of Reactor Start“, , 2020-12-03.
- 6 IAEA, „IAEA Delivers Report on Nuclear Power Development to Belarus Deputy Prime Minister“, , 2020-12-05.

Notes

- 1 Lietuvos Respublikos Seimas, nutarimas „Dėl aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/973c87403bc311eb8c97e01ffe0501c?jfwid=-wyvvyjzi1u>, 2020-12-15.
- 2 Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Energetikos ministro ir naujojo TATENA vadovo susitikime – Astravo AE problemos“, <https://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/energetikos-ministro-ir-naujo-jo-tatena-vadovo-susitikime-astravo-ae-problemos>, 2020-10-18.
- 3 Zr. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, „TATENA konferencijoje Vienoje Lietuvos atstovai kelia tarptautinių branduolinės saugos standartų laikymosi klausimus“, <http://www.urm.lt/default/lt/naujienos/tatena-konferencijoje-vienoje-lietuvas-atstovai-kecia-tarptautiniu-branduolines-saugos-standartu-laikymosi-klausimus>, 2020-11-15.
- 4 Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Energetikos viceministras: branduolinės saugos standartai negali būti pasirenkami“, <http://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/energetikos-viceministras-branduolines-saugos-standartai-negali-buti-pasirenkami>, 2020-11-14.

- 5 Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Viceministras aptarė aktualius branduolinės energetikos klausimus su TATENA atstovais“, <http://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/viceministras-aptare-aktualius-branduolines-energetikos-klausimus-su-tatena-atstovais>, 2020-11-12.
- 6 Zr. Molis A., Gliebutė J., „Branduolinės energetikos plėtros Baltijos regione perspektyvos“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga* 10, 2012; Molis A., Česnakas G., Juozaitis J., „Rusijos geoenergetika ir Baltijos šalių atsakas: integracijos ir bendradarbiavimo iniciatyvų reikšmė“, *Politologija* 3 (91), 2018; Juozaitis J., „Astravo atominė elektrinė Lietuvos užsienio politikoje: tikslai, priemonės ir ateities perspektyvos“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga* 17, 2019.
- 7 Suchman M. C., „Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches“, *Academy of Management Review* 3 (20), 1995, p. 571–610.
- 8 Zr. Hurd I., „Legitimacy and Authority in International Politics“, *International Organization* 2 (53), 1999, p. 379–408; Beckman L., „Deciding the Demos: Three Conceptions of Democratic Legitimacy“, *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 4 (22), 2019, p. 412–431.
- 9 Tallberg J., Zürn M., „The Legitimacy and Legitimation of International Organizations: Introduction and Framework“, *The Review of International Organizations* 14, 2019, p. 581–606.
- 10 Hurd, 1999, p. 382.
- 11 Schoon E. W., Joosse A. P., Milward H. B., „Networks, Power, and the Effects of Legitimacy in Contentious Politics“, *Sociological Perspectives* 4 (63), 2020, p. 670–690.
- 12 Archer C., *International Organizations. Third Edition*, London and New York: Routledge, p. 110, 178.
- 13 Tallberg, Zürn, 2019, p. 583.
- 14 Ten pat, p. 583.
- 15 Sąjūdis prieš Astravo AE, „Dėl Latvijos veiksmų kreiptasi į Europos Komisijos pirmininkę“, <<https://www.astravune.lt/post/d%C4%97l-latvijos-veiksm%C5%B3-kreiptasi-%C4%AF-europos-komisijos-pirminink%C4%99>>;, 2020-12-01.
- 16 Matti S., *Exploring Public Policy Legitimacy. A Study of Belief-System Correspondence in Swedish Environmental Policy*, Luleå: Luleå University of Technology, 2009, p. 6.
- 17 Wiechnik S., „Political Legitimacy and Values“, <<https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/political-legitimacy-and-values>>;, 2020-10-29.
- 18 Hurd, 1999, p. 382.
- 19 Simmons B. A., Martin L. L., „International Organizations and Institutions“, Carlsnaes W., Risse T., Simmons B. A. (eds.), *Handbook of International Relations*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2012, p. 335.
- 20 Mulligan S. P., „The Uses of Legitimacy in International Relations“, *Millennium: Journal of International Studies* 2 (34), p. 351.
- 21 Tuo nenorima pasakyti, kad tarptautinės organizacijos visada veikia kaip autonomiški tarptautinės politikos dalyviai – jų vaidmuo tam tikro politinio reiškimo legitimavimo procese gali kilti ir iš galingųjų valstybių interesų. Pavyzdžiui, realistai ginčija tarptautinių organizacijų kaip tarptautinės politikos veikėjų sampratą, jas vadindami galingųjų valstybių kontroliuojamomis ir jų valią vykdančiomis struktūromis.
- 22 Brewer T. L., „Collective Legitimization in International Organizations Concept and Practice“, *Denver Journal of International Law & Policy* 2 (1), 2020, p. 73.
- 23 Ten pat, p. 75
- 24 Duffield J., „What Are International Institutions?“, *International Studies Review* 9 (1), 2007, p. 13.
- 25 Nors realistai teigia, kad kolektyvinis sprendimų priėmimo procesas tarptautinėse organizacijose yra tik butaforinis, nes vadinamieji kolektyviniai sprendimai tik institucionalizuoja galingųjų valstybių valią, tarptautinės

- organizacijos bet kokių atveju skleidžia žinią, kad sprendimas atspindi visų jos narių bendrą sutarimą.
- 26 Barkin J. S., *International Organization: Theories and Institutions*, New York: Palgrave Macmillan, 2011, p. 26.
 - 27 Keohane R. O., Lisa L. M., „The Promise of Institutional Theory“, *International Security* 1 (20), 1995.
 - 28 Barkin, 2011, p. 27.
 - 29 Haas B. E., *When Knowledge is Power: Three Models of Change in International Organizations*, Berkeley: University of California Press, 1990, p. 87.
 - 30 Keohane R. O., *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton: Princeton University Press, 1984.
 - 31 Lietuvos Respublikos Seimas, nutarimas „Dėl aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“, <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/3955e800388111eb8c97e01ffe050e1c?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=e85b6310-266f-44d5-ac11-9c2f00c4b291>>;, 2020-12-15.
 - 32 Juozaitis J., *Mažųjų valstybių nacionalinių interesų įgyvendinimas tarpyvyriausybiniuose organizacijose: Lietuvos pasipriešinimas Astravo ir Baltijos atominės elektrinės statyboms*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2020, p. 128–141.
 - 33 Juozaitis J., „Lithuanian Foreign Policy vis-à-vis Belarusian Nuclear Power Plant in Ostrovet“, *Lithuanian Foreign Policy Review* 35, 2016, p. 56–58.
 - 34 Lietuvos Respublikos Prezidentas, „Lietuvos kaimynystėje planuojamų AE saugai – tarptautinis dėmesys“, <<https://www.lrp.lt/lt/spaudos-centras/pranesimai-spaudai/13331>>;, 2020-12-15.
 - 35 Preiherman Y., „Belarus and the EU: Where Could Another Rapprochement Lead?“, *The Jamestown Foundation*, <https://jamestown.org/program/belarus-and-the-eu-where-could-another-rapprochement-lead/#_ftnref18>;, 2020 12 19.
 - 36 Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, „Užsienio reikalų ministerijos pareiškimas dėl Baltarusijoje statomos Astravo atominės elektrinės“, <<http://www.urm.lt/default/lt/naujienos/uzsienio-reikalu-ministerijos-pareiškimas-del-baltarusijoje-statomos-astravo-atominės-elektrinės>>;, 2020-10-11.
 - 37 Juozaitis J., „International Conflicts Related to Energy: A Case Study of Lithuania’s Opposition to the Construction of Russian Nuclear Power Plants Near Its Borders“, Manuela T., Ślusarczyk B. (eds.), *Energy Transformations Towards Sustainability*, Amsterdam: Elsevier, 2020, p. 147–151.
 - 38 Lietuvos Respublikos Seimas, „Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymas“, <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.33408?jfwid=4t02btqbl>>;, 2020-10-18.
 - 39 Lietuvos Respublikos Seimas, „Lietuvos Respublikos būtinųjų priemonių, skirtų apsisaugoti nuo trečiųjų šalių nesaugių branduolinių elektrinių keliamų grėsmių, įstatymas“, <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/544fa8122b3f11e79f4996496b137f39?jfwid=-wd7z6nc1j>>;, 2020-11-12.
 - 40 Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Lietuvos Respublikos Vyriausybės vertinimas dėl Baltarusijos Respublikoje, Astravo rajone, statomos branduolinės elektrinės“, <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/62274c604b7c11e78869ae36ddd5784f?jfwid=76rykc1h9>>;, 2020-10-19.
 - 41 Įstatymas dėl branduolinės elektrinės, statomos Baltarusijos Respublikoje, Astravo rajone, pripažinimo nesaugia, keliančia grėsmę Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui, aplinkai ir visuomenės sveikatai, 2020-11-12.
 - 42 Parliamentary Assembly of Council of Europe, „Nuclear Safety and Security in Europe“, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=25175>, 2020-11-14.

- 43 Lietuvos Respublikos Prezidentas, „Atominės energetikos plėtra regione privalo atitikti tarptautinius saugumo standartus“, <https://www.lrp.lt/lt/spaudos-centras/pranesimai-spaudai/8892>, 2020-11-18.
- 44 Lietuvos Respublikos Prezidentas, „Vienodi ir griežti saugos standartai – visoms pasaulio AE“, <https://www.lrp.lt/lt/vienodi-ir-griezti-saugos-standartai-visoms-pasaulio-ae/13342>, 2020-10-17.
- 45 Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, „2012 metų veiklos ataskaita“, Vilnius: Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, 2013, p. 9, 10.
- 46 Juozaitis, 2016, p. 59–62.
- 47 Lietuvos Respublikos Seimas, „Dėl Černobylio atominės elektrinės avarijos 30-ųjų metinių bei Baltarusijos Astravo rajone statomos atominės elektrinės keliamo pavojaus Lietuvai ir siūlymo Lietuvos Respublikos Vyriausybei imtis visų reikiamų veiksmų grėsmei sumažinti“, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legislacija/lt/TAD/b5a743511c2e11e6acbed8d454428fb7>, 2020-11-15.
- 48 Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, „Užsienio reikalų ministras aptarė Astravo AE problematiką su TATENA generaliniu direktoriumi“, <http://www.urm.lt/default/lt/naujienos/uzsienio-reikalu-ministras-aptare-astravo-ae-problematika-su-tatena-generaliniu-direktoriumi->, 2020-11-12.
- 49 Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, „Lietuva kels klausimus dėl Astravo AE Vienoje vykstančiame Branduolinės saugos konvencijos susitikime“, <http://www.urm.lt/default/lt/naujienos/lietuva-kels-klausimus-del-astravo-ae-vienoje-vykstanciam-branduolines-saugos-konvencijos-susitikime->, 2020-11-12.
- 50 Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Energetikos viceministras: branduolinės saugos standartai negali būti pasirenkami“, <http://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/energetikos-viceministras-branduolines-saugos-standartai-negali-buti-pasirenkami>, 2020-11-14.
- 51 Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, „TATENA konferencijoje Vienoje Lietuvos atstovai kelia tarptautinių branduolinės saugos standartų laikymosi klausimus“, <http://www.urm.lt/default/lt/naujienos/tatena-konferencijoje-vienoje-lietuvas-atstovai-kelia-tarptautiniu-branduolines-saugos-standartu-laikymosi-klausimus>, 2020-11-15.
- 52 Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Energetikos viceministras: branduolinės saugos standartai negali būti pasirenkami“, <http://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/energetikos-viceministras-branduolines-saugos-standartai-negali-buti-pasirenkami>, 2020-11-14.
- 53 Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Energetikos ministras Ž. Vaičiūnas: TATENA turi užtikrinti savo misijos Baltarusijos branduolinėje elektrinėje įgyvendinimą“, <<https://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/energetikos-ministras-z-vaiciunas-tatena-turi-uztikrinti-savo-misijos-baltarusijos-branduolinese-elektrineje-igyvendinima>>, 2020-10-18.
- 54 Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Energetikos ministras Ž. Vaičiūnas: Astravo AE priežiūra – ir TATENA reputacijos klausimas“, <https://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/energetikos-ministras-z-vaiciunas-astravo-ae-prieziura-ir-tatena-reputacijos-klausimas>, 2020-10-18.
- 55 Ankstesni pasisakymai daugiausia buvo susiję su Černobylio avarijos padarinių likvidavimu. TATENA vadovų pasisakymus apie Baltarusiją galima rasti čia: IAEA, Director General's Statements, <https://www.iaea.org/news/year%5Bvalue%5D%5Byear%5D=&type=4185&topics=All&keywords=belarus>, 2020-11-12.
- 56 TATENA pranešimus spaudai apie Baltarusiją galima rasti čia: IAEA, Press Releases, <https://www.iaea.org/news/year%5Bvalue%5D%5Byear%5D=&type=3243&topics=All&keywords=belarus>.
- 57 Baltarusijoje vykusias TATENA atitikties vertinimo misijas ir viešai prieinamas ataskaitas galima rasti čia: IAEA, Peer Review and Advisory

- Services Calendar, <https://www.iaea.org/services/review-missions/calendar?type=All&year%5Bvalue%5D%5Byear%5D=&location=3510&status=All>.
- 58 Kadangi visuomenė neturi galimybių įsigilinti į kiekvienos politikos srities specifiką, objektyvios žinios apie politinius sprendimus turi mažiausią įtaką jų legitimumui. Pavyzdžiui, V. Leonavičiaus ir D. Genio Lietuvos visuomenės požiūrio į energetinį saugumą tyrimas atskleidė, kad lietuvių požiūrį į tam tikrą energetinio saugumo politikos sritį formuoja ne objektyvus žinojimas apie jos subtilybes, o simpatijos konkrečioms politinėms jėgoms, kurių reiškiamą poziciją tampa arba politiką legitimuojančiu, arba delegitimuojančiu veiksniumi. Žr. Genys D., Leonavičius L., *Energetinio saugumo sociologija. Teorija ir praktika*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, p. 63–70.
- 59 Detalesnė informacija apie Baltarusijos branduolinę programą legitimuojančius TATENA generalinio vadovo kalbėjimo aktus yra pateikiama pirmajame priede.
- 60 Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Energetikos ministras Ž. Vaičiūnas: branduolinė sauga yra TATENA atsakomybė, todėl neatsakinga būtų toleruoti tai, kas vyksta Baltarusijos BE“, <https://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/energetikos-ministras-z-vaiciunas-branduoline-sauga-yra-tatena-atsakomybe-todel-neatsakinga-bututoleruoti-tai-kas-vyksta-baltarusijos-be>, 2020-11-15.
- 61 IAEA, „IAEA Director General’s Introductory Statement to the Board of Governors“, <https://www.iaea.org/newscenter/statements/iaea-director-generals-introductory-statement-to-the-board-of-governors-14-september-2020>, 2020-11-18.
- 62 IAEA, „IAEA Director General’s Introductory Statement to the Board of Governors“, <https://www.iaea.org/iaea-director-generals-introductory-statement-to-the-board-of-governors-18-november-2020>, 2020-11-18.
- 63 IAEA, „Statement at Institute of Retraining and Professional Development“, <https://www.iaea.org/newscenter/statements/statement-institute-retraining-and-professional-development>, 2020-11-09.
- 64 IAEA, „Opening Remarks at AtomExpo Belarus 2016“, <https://www.iaea.org/newscenter/statements/opening-remarks-at-atomexpo-belarus-2016>, 2020-11-09.
- 65 IAEA, „Introductory Statement to Board of Governors“, <https://www.iaea.org/newscenter/statements/introductory-statement-board-governors-55>, 2020-10-25.
- 66 IAEA, „The IAEA Mission Statement“, <https://www.iaea.org/about/mission>, 2020-10-15.
- 67 IAEA, „The Statute of the IAEA“, <<https://www.iaea.org/about/statute#a1-2>>;, 2020-10-15.
- 68 Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Energetikos ministro ir naujojo TATENA vadovo susitikime – Astravo AE problemos“, <https://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/energetikos-ministro-ir-naujojo-tatena-vadovo-susitikime-astravo-ae-problemos>, 2020-10-18.
- 69 Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Energetikos ministras Ž. Vaičiūnas: Astravo AE priežiūra – ir TATENA reputacijos klausimas“, <https://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/energetikos-ministras-z-vaiciunas-astravo-ae-prieziura-ir-tatena-reputacijos-klausimas>, 2020-10-18.
- 70 Žr. Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Energetikos ministro Žygimanto Vaičiūno pokalbyje TATENA vadovu – Baltarusijos BE saugos klausimai“, <https://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/energetikos-ministro-zygimanto-vaiciuno-pokalbyje-tatena-vadovu-baltarusijos-be-saugos-klausimai>, 2020-10-18; Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Energetikos ministras Ž. Vaičiūnas: TATENA turi užtikrinti savo misijos Baltarusijos branduolinėje elektrinėje įgyvendinimą“, <https://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/energetikos-ministras-z-vaiciunas-tatena-turi-uztikrinti-savo-misijos-baltarusijos-branduolineje-elektri>

- neje-igyvendinima, 2020-10-18; Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Energetikos ministras Ž. Vaičiūnas: branduolinė sauga yra TATENA atsakomybė, todėl neatsakinga būtų toleruoti tai, kas vyksta Baltarusijos BE“, <https://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/energetikos-ministras-z-vaičiūnas-branduoline-sauga-yra-tatena-atsakomybe-todel-neatsakinga-bututoleruoti-tai-kas-vyksta-baltarusijos-be>, 2020-10-18.
- 71 IAEA, „News – Rafael Grossi“, <https://www.iaea.org/news/5349?year%5Bvalue%5D%5Byear%5D=&type=All&topics=All&keywords=&page=6>, 2020-12-12.
- 72 IAEA, „Safety Standards“, <https://www.iaea.org/resources/safety-standards>, 2020-10-12.
- 73 IAEA, „Long Term Structure of the IAEA Safety Standards and Current Status January 2021“, <http://www-ns.iaea.org/committees/files/CSS/205/status.pdf>, 2021-01-09.
- 74 IAEA, „Mission Report on the Integrated Nuclear Infrastructure Review (INIR) – Phase 3“, <https://www.iaea.org/sites/default/files/documents/review-missions/inir-3-mission-belarus-040320.pdf>, 2020-08-27.
- 75 IAEA, „Report of the EPREV Mission to Belarus, 4–8 October 2010“, https://www.iaea.org/sites/default/files/documents/review-missions/eprev_mission_to_belarus_2010_.pdf, 2020-08-15.
- 76 IAEA, „Mission Report on the Integrated Nuclear Infrastructure Review (INIR)“, https://www.iaea.org/sites/default/files/documents/review-missions/2013-01-23_approved_inir_report_belarus_1.pdf, 2020-08-17.
- 77 IAEA, „Safety of the Belarusian NPP against Site Specific External Hazards“, https://www.iaea.org/sites/default/files/documents/review-missions/seed_mission_report_belarus_2017.pdf, 2020-08-20.
- 78 IAEA, „EPREV Report peer Appraisal of the Arrangements in the Republic of Belarus regarding the Preparedness for responding to a Radiation Emergency“, <https://www.iaea.org/sites/default/files/documents/review-missions/eprev-belarus-171018.pdf>, 2020-08-12.
- 79 IAEA, „Report of the EPREV Mission to Belarus, 4–8 October 2010“, https://www.iaea.org/sites/default/files/documents/review-missions/eprev_mission_to_belarus_2010_.pdf, 2020-08-15.
- 80 IAEA, „Report of the Integrated Regulatory Review Service (IRRS) Mission to Belarus“, https://www.iaea.org/sites/default/files/documents/review-missions/irrs_report_belarus_october_2016.pdf, 2020-08-28.
- 81 Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „TATENA Generalinėje konferencijoje Lietuva akcentavo visuomenės informavimo apie branduolinės saugos priemones svarbą“, <http://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/tatena-generalineje-konferencijoje-lietuva-akcentavo-visuomenes-informavimo-apie-branduolines-saugos-priemones-svarba>, 2020-11-14.
- 82 Zr. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, „TATENA konferencijoje Vienoje Lietuvos atstovai kelia tarptautinių branduolinės saugos standartų laikymosi klausimus“, <http://www.urm.lt/default/lt/naujienos/tatena-konferencijoje-vienoje-lietuvas-atstovai-kelia-tarptautiniu-branduolines-saugos-standartu-laikymosi-klausimus>, 2020-11-15; Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Susitikime su Y. Amano – apie pirmininkavimo ES Tarybai tikslus ir branduolinius projektus“, <http://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/susitikime-su-y-amano-apie-pirmininkavimo-es-tarybai-tikslus-ir-branduolinius-projektus>, 2020-11-17; Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, „Lietuva kels klausimus dėl Astravo AE Vienoje vykstančiame Branduolinės saugos konvencijos susitikime“, <http://www.urm.lt/default/lt/naujienos/lietuva-kels-klausimus-del-astravo-ae-vienoje-vykstanciam-branduolines-saugos-konvencijos-susitikime>, 2020-11-12.
- 83 Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, „Lietuva kreipėsi į Europos Komisiją dėl neatsakingo Baltarusijos požiūrio į branduolinę saugą ir tarptautinius įsipareigojimus dėl Astravo AE“, 2020-11-12;

- Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, „Lietuvos UR Ministras Kopenhagoje pabrėžė finansinės drausmės ir vieningos politikos svarbą ES saugumui“, <http://www.urm.lt/default/lt/naujienos/lietuvos-ur-ministras-kopenhagoje-pabreze-finansines-drausmes-ir-vieningos-energetikos-politikos-svarba-es-saugumui>, 2020-11-12.
- 84 Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „TATENA Generalinėje konferencijoje Lietuva akcentavo visuomenės informavimo apie branduolinės saugos priemones svarbą“, <http://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/tatena-generaline-je-konferencijoje-lietuva-akcentavo-visuomenes-informavimo-apie-branduolines-saugos-priemones-svarba>, 2020-11-14.
- 85 IAEA, „IAEA Mission Concludes Site and External Events Design (SEED) Review in Belarus“, <<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/iaea-mission-concludes-site-and-external-events-design-seed-review-in-belarus>>;, 2020-12-01.
- 86 IAEA, „IAEA Mission Says Belarus Committed to Nuclear Safety; Further Regulatory Strengthening Needed Ahead of Reactor Start“, <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/iaea-mission-says-belarus-committed-to-nuclear-safety-further-regulatory-strengthening-needed-ahead-of-reactor-start>, 2020-12-03.
- 87 Daugiau apie fundamentalius TATENA saugos principus žr. IAEA, „Fundamental Safety Principles“, <https://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/Pub1273_web.pdf>;, 2020-11-04.
- 88 IAEA, „IAEA Mission Says Belarus Committed to Nuclear Safety; Further Regulatory Strengthening Needed Ahead of Reactor Start“, <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/iaea-mission-says-belarus-committed-to-nuclear-safety-further-regulatory-strengthening-needed-ahead-of-reactor-start>, 2020-12-03.
- 89 IAEA, „IAEA Delivers Report on Nuclear Power Development to Belarus Deputy Prime Minister“, <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/iaea-delivers-report-nuclear-power-development-belarus-deputy-prime-minister>, 2020-12-05.
- 90 IAEA, „IAEA Mission Sees Safety Commitment at Belarus NPP Ahead of Commercial Operation“, <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/iaea-mission-sees-safety-commitment-at-belarus-npp-ahead-of-commercial-operation>, 2020-12-14.
- 91 Ten pat.
- 92 IAEA, „IAEA Reviews Belarus’s Emergency Preparedness and Response Framework“, <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/iaea-reviews-belarus-emergency-preparedness-and-response-framework>, 2020-12-12.
- 93 Zr. trečią priedą.
- 94 Karasik T., „Lithuania’s European Energy War“, *The National Interest*, <https://nationalinterest.org/feature/lithuania%E2%80%99s-european-energy-war-26151>, 2020-12-18.
- 95 Aris B., „LONG READ: Construction Work on Belarus’ Ostrovets Nuclear Power Station almost Complete, but is It safe?“, *bne IntelliNews*, <https://www.intellinews.com/long-read-construction-work-on-belarus-ostrovets-nuclear-power-station-almost-complete-but-is-it-safe-184557/>, 2020-12-18.
- 96 Rapoza K., „EU Nuclear Fears Drive Attempt to Shut Down Belarus Nuke Power Plant“, *Forbes*, <https://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2020/04/28/eu-nuclear-fears-just-because-its-russian-doesnt-mean-its-bad/?sh=6fc42070c820>, 2020-12-19.
- 97 Preiherman Y., „Belarus and the EU: Where Could Another Rapprochement Lead?“, *The Jamestown Foundation*, https://jamestown.org/program/belarus-and-the-eu-where-could-another-rapprochement-lead/#_ftnref18, 2020-12-19.